

OULDHEIDKUNDIGE VERENIGING

MEDENBLICK

OPGERICHT 1962

Inhoud

Pagina

Inhoud	
Voorwoord door Ad Kamma en Sjaak Pronk	1
Cor Brakeboer ontvangt eremedaille door Ad Dudink	2 - 5
De schipsluisdeur van de Oosterhaven door Ad Kamma	6 - 10
Toen en Nu: het onderwijs door Arnold de Greeuw en Ad Kamma Register van verschenen artikelen online	11 - 25
Medemblik en de industrialisatie na WO II (4) door Sjaak Pronk	26 - 38
1881: Wonderkind Bertus Brouwer door Ad Dudink	39 - 42
Ton Gieling ontvangt een lintje door Ad Dudink	43
Jaarverslag 2016-2017 door Ronald Boekel	44
Colofon	

Afbeelding voorzijde:
Schipsluisdeur en scheepskameel anno 1810.

Voorwoord

Voor u ligt de 26e editie van de Jaaruitgave van de Oudheidkundige Vereniging “Medemblick”.

Deze Jaaruitgave begint met het portret van een markante Medemblicker, Cor Brakeboer, zoals dat in 1998 is geschetst door burgemeester Hans Smit. Hij doet dat bij gelegenheid van de uitreiking van de eremedaille van de stad Medemblick. Ad Dudink neemt in zijn artikel de integrale toespraak van Smit op en voegt daar omheen nog een aantal wetenswaardigheden toe.

Hierop volgt een artikel van de hand van Ad Kamma, getiteld: De schipsluisdeur van de Oosterhaven. Het betreft een heel bijzondere soort sluis die in de eerste helft van de 19e eeuw heeft gedaan op een bijzondere locatie, namelijk de vernauwing bij de Visafslag aan de Oosterhaven. De sluis diende aanslibbing van de beoogde marinehaven te beperken. En passant vertelt Ad ook nog één en ander over de totstandkoming van het marine etablissement aan de Westerhaven.

De populaire reeks ‘Toen en nu’ heeft nu als onderwerp: Het onderwijs. Arnold de Greeuw en Ad Kamma nemen u mee op een tour langs bekende en minder bekende plekken waarop scholen staan of hebben gestaan. Het artikel begint met een kort overzicht van de geschiedenis van het onderwijs in Nederland. Hierdoor ontstaat een beter begrip van het verloop der scholen in Medemblick. Verrassend is het wanneer we ons realiseren dat een klassenfoto begin 1900 voor velen de eerste gelegenheid was dat ze op de foto gingen. Dat op de plaats waar vroeger de Cinebar en nu de Polski Sklep gevestigd zijn (geweest), begin 20^e eeuw een School met den Bijbel heeft gestaan, is ook zo’n verrassing die we in het artikel tegenkomen.

In zijn vierde bijdrage over de na de Tweede Wereldoorlog op gang gekomen industrialisatie in Medemblick, geeft Sjaak Pronk ons wederom een zeer boeiende inblik in de veelkleurigheid van de lokale maakindustrie. Het is een verhaal over: bijzondere bedrijven, gedreven mensen, innovaties, vakmanschap, etc. Maar het succes heeft soms ook een keerzijde: felle concurrentie, veranderende marktomstandigheden, bedrijfsverplaatsingen en zelfs bedrijfssluitingen. Kortom, een bijdrage die niet alleen onze kennis verrijkt, maar ook tal van beelden en herinneringen zal oproepen.

Er zijn bijzondere personen die weliswaar afkomstig zijn uit onze stad, maar hier te kort hebben gewoond om als markante Medemblicker te worden aangeduid. Toch horen ze bij onze geschiedenis en zeker als ze hun herinneringen aan Medemblick hebben opgeschreven. Zo iemand is Bertus Brouwer, zoon van een onderwijzer die vanaf 1881 in Medemblick les ging geven. Ad Dudink laat ons kennismaken met deze Bertus, die al als 9-jarige dagelijks met de trein naar de hbs in Hoorn reisde. Hij is een beroemde hoogleraar in de wiskunde geworden.

Uiteraard geven we ook aandacht aan het feit dat Ton Gieling, penningmeester van onze vereniging, het lintje mocht ontvangen dat hem dit jaar Lid maakte in de Orde van Oranje Nassau.

We sluiten weer af met het Jaarverslag 2016-2017 van het bestuur van onze vereniging.

Veel leesplezier!

Namens de redactie,
Ad Kamma en Sjaak Pronk

Cor Brakeboer ontvangt eremedaille

Honderd jaar geleden (1918) werd Cor Brakeboer geboren. Tachtig jaar later (1998) ontvangt hij van burgemeester Hans Smit een eremedaille van de gemeente. Hij is dan uitgegroeid tot een zeer bekende Medemblicker. Straks de weergave van de tekst die bij de uitreiking uitgesproken wordt en nog steeds een historische betekenis heeft.¹ Maar eerst enkele opmerkingen vooraf.

Dat de moeder van Cor een bekende bijnaam heeft gekregen, weet bijna elke Medemblicker: Het *Swarte Woifke*. Op het Gedempt Achterom beheerde zij (Anna Kaarsemaker) het kleine Café dat naar haar vernoemd werd. Haar zoon heeft in zijn jonge jaren ook een bijnaam ontvangen: Cor Kip. Oorzaak? Hij was in die tijd een bekende verkoper van eieren. Zijn vader, Wim Brakeboer, is in 1939 gestorven.² Het bekende pand 'Oosterhaven 30' wordt in 1948 (7 juli) op een publieke veiling gekocht.³ De bedoeling is nog steeds zichtbaar. Een roemrijk café!

'Sigaren of sigaretten roken is verplicht, ook voor dames. Pijprokers zullen uit dit rustoord verbannen worden.⁴ Ja, andere tijden! Een paar weken later, maandag 16 juli, wordt café het Swarte Woifke voor het publiek opengesteld.⁵ Dat Gré in het café een belangrijke positie zal innemen, is een bekend gegeven.

Dan nu de toespraak van burgemeester Smit op 28 juni 1998:

"Toen ik bijna vijf en een half jaar geleden, net geïnstalleerd in Medemblik, een praatje maakte met Cor Brakeboer, 'meneer Brakeboer' voor mij, vroeg hij al gauw wat ik van het mooie stadje Medemblik vond. Ik was nog maar net aan het werk en wat je uiteindelijk ergens van vindt, leert de tijd. Dus ik zei naar waarheid: 'Ja, dat zal nog blijken, ik ben hier nog te kort.'

Fout, dames en heren, helemaal fout. Want de reactie van onze jarige was: 'Nou, als je het niet bevalt, dan sodemieter je maar op!'

Afb. 1: Zicht op het Gedempt Achterom, rechts het vroegere Swarte Woifke, ca. 1940.

De secretaresse van notaris Beukema zal uitgroeien tot de zeer bekende geliefde van Cor: Gré Dol. Ze is tien jaar jonger. Op dinsdag 3 juli 1951 vierden ze het trouwfeest. Het programmaboekje ter gelegenheid van hun huwelijk toont een opvallende bruiloftswet.

Ik had het kunnen weten, want zeventien jaar eerder, in 1976, sprak ik Cor Brakeboer ook. Het was de vooravond van de zwemmarathon Stavoren-Medemblik. Door de 16 km-marathon in Anna Paulowna had ik goede contacten met marathonzwemmers uit Engeland.

Jonge jongens, goeie zwemmers, weinig geld. Een deel van de overtocht was al betaald door anderen, de rest en zakgeld moest nog bij elkaar worden gehaald. Of ik dat kon doen? Ja hoor, maar ik dacht waar?

Ik kreeg de tip om in Medemblik Cor Brakeboer om financiële steun te vragen. Hij was de ziel van de marathon en z'n zoon Jack zwom ook. Dat wist ik, die had ik in Anna Paulowna goed zien zwemmen toen ik een andere zwemmer coachte. 'Maar', werd me gezegd, 'je moet het vriendelijk vragen en een beetje uitleggen en zo, want hij is niet één van de makkelijksten!'

Afb.2: Jack Brakeboer zwemt als eerste Medembliker Stavoren - Medemblik, 1970.

Met m'n zwemmers in 't Swarte Woifke aangekomen aan de Oosterhaven, honderd meter verder woon ik nu, 't kan verkeren. Ik vroeg naar Cor, nee meneer Brakeboer. Veel zwemmers, coaches, schippers, officials waren aanwezig en om meneer Brakeboer kon niemand heen. Nee, hij leek niet één van de gemakkelijksten, maar wel duidelijk.

'Meneer Brakeboer, mag ik u wat vragen?' 'Dat hangt ervan af, wie ben je eigenlijk?'

Ik stelde me voor en vertelde wat ik kwam doen. 'Alleen verblijfs geld hebben we nog niet en men heeft me gezegd dat u misschien bereid bent om wat bij te dragen.'

'Zijn ze goed?' Dat wist ik niet precies, het waren ambitieuze jonge jongens, naar je weet het nooit. Zo'n afstand hadden ze nooit gezwommen.

'Hoeveel moet je hebben?'

'Ik had gedacht ieder 100 gulden.' De boot terug was betaald en ik reed ze rond.

'Zijn het Schotten dan? Hier, ieder 150 gulden, maar ze moeten er wel wat voor doen.'

Eén van de jongens werd tweede en één viel uit.

Dat was mijn eerste ontmoeting met Cor Brakeboer. Ook toen werd mij duidelijk gemaakt dat er maar één mooie plaats is en dat is Medemblik. Inmiddels weet ik dat wel, maar in 1993 dacht ik dat nog te moeten uitvinden. Neem het nu maar aan van Cor Brakeboer dan vertelt hij er meteen bij wat voor mensen in Hoorn wonen.

De afgelopen vijf jaar hebben we elkaar heel dikwijls gesproken, meestal hier in de namiddag. Ik heb daarbij veel gehoord. Bijvoorbeeld hoe hij Greetje ontmoette, nog heel jong, over hoe ze het café kochten en openden op 18 juli 1951. Het werk erbij, want van het café alleen konden ze niet leven. Over de kinderen: twee gewone en twee ambtenaren. Over het leven als kastelein en over zijn vrouw zonder wie - hij zei het vele malen - het Swarte Woifke nooit was geworden wat het nu is en kan blijven, zonder daarbij Jack en Anneke te kort te doen.

Afb.3: Cor Brakeboer, ca. 1980.

De Harddraverij is wereldberoemd in Medemblik en omstreken, café Brakeboer is echt wereldberoemd, dat bleek weer eens een paar weken geleden tijdens mijn vakantie op een Grieks eiland. Natuurlijk, Brakeboer, Medemblik. Logisch met elk jaar de Spa-Regatta en vele Wereld- en Europese kampioenschappen.

Het begin daarvan is vanavond al geschetst en enkele zeilpioniers en Hollandia moeten we dankbaar zijn. Maar organisatoren en zeilers enz. enz. moeten zich wel welkom voelen in de stad. Dat is vooral de verdienste van Cor Brakeboer. Iedereen is welkom van de oma tot het kleinkind die warme chocola komt drinken, terwijl de stamgast geruisloos doorkomt en de wedstrijdzeilers nog half in zeilkleding hun eigen speciale voedsel eten, tot die enkele bekeerde figuur die door Cor en nu Jack op hun plaats wordt gezet. Alles kan, volgens de Brakeboer-regels. En Jack zei mij laatst nog dat hij niet had gedacht zozeer op z'n vader te gaan lijken.

Eén van de eerste dingen die ik in Medemblik hoorde, was hoe Cor Brakeboer over de Pekelharinghaven dacht. Fel tegen, maar toen hij het resultaat zag er geen punt van maakte om te zeggen dat het toch niet zo gek geworden was. Kijk, dat is klasse, niet volharden als je vindt dat het uiteindelijk alles meevalt. Daarom was ik wel benieuwd hoe meneer Brakeboer aan keek tegen mijn activiteiten om een haven en een internationaal zeilwedstrijdcentrum op de Vooroever aan te leggen. Daarover hoorde ik hem niet terwijl hij toch van zijn hart geen moordkuil maakt. Ook zei hij niets als ik zo eens zat te vissen.

Totdat ik in de oude dossiers van 1967 en 1968 dook en de brieven las van *het Comité Medemblik '67 voor algemene maatschappelijke en culturele belangen*. Secretariaat: C. Brakeboer, Oosterhaven, Medemblik.

Op 22 december 1967 diende het Comité een bezwaarschrift in tegen de bestemming van de Pekelharinghaven, de Kuip, een bezwaarschrift, ondertekend door 1.437 Medemblikkers oftewel 60% van de kiesgerechtigden. De nieuwe jachthaven moest daar niet komen. Alleen maar tegen? Nee, in een uitgebreide Nota van toelichting bevelen de heren Brakeboer, Dekker en Stegenga aan om een nieuwe jachthaven buitendijks aan te leggen, vooral om het benodigde aantal te kunnen bergen.

Ik citeer: 'een jachthaven in het IJsselmeer, langs de Oosterdijk gelegen, van de huidige haveningang van de Oosterhaven in zuidelijke richting tegenover het kasteel Radboud. Naar het gevoelen van ondergetekenden wordt hierdoor niet alleen voor het Kasteel Radboud een prachtige functie verkregen als onderdeel van de jachtclubs, maar daarnaast is er de mogelijkheid voor het scheppen van de noodzakelijke parkeergelegenheid van auto's, voor een boulevard langs de zeezijde, voor een parkeerterrein ten oosten van deze Radboudhaven, alsmede voor de aanleg van een kunstmatig strand voor de Medemblikker bevolking aan het IJsselmeer in de trant van dat te Harderwijk.'

Een vooruitziende blik. Helemaal niet tegen ontwikkelingen in Medemblik. Heel goed beseffend - toen al - dat de watersport en met name de zeilsport essentieel waren voor de toekomst van de stad. Nooit heb ik Cor Brakeboer dan ook iets horen zeggen van 'voor de zeilers doen ze alles, voor de Medemblikkers niets.' Want hij weet hoe het zit.

Aan mensen als Cor Brakeboer is de gemeente Medemblik veel dank verschuldigd. Meneer Brakeboer, Cor Brakeboer, stelde zich open voor wat goed was voor Medemblik. Meer dan dertig jaar geleden al. De Pekelharinghaven kwam er eerder dan die buitendijkse. Die moest zeker komen, vond hij. Volgend jaar zal hij er zijn!

Dagblad voor W. Fr. land DINSdag 30 JUNI 1998 123

Legpenning voor Brakeboer

Van onze verslaggeefster

MEDEMBLIK — Medemblikker Cor Brakeboer werd gisteravond, tijdens de viering van zijn tachtigste verjaardag, verrast met de zilveren legpenning van de gemeente Medemblik. Tijdens een receptie in zijn eigen café Brakeboer aan de Oosterhaven kreeg de Medemblikker uit handen van burgemeester H. Smit de plaatselijke onderscheiding vanwege zijn vele verdiensten voor de stad Medemblik.

Cor Brakeboer heeft zich altijd op specifieke wijze ingezet voor de Medemblikker gemeenschap, zo liet Smit de bezoekers in café Brakeboer gisteravond weten. De kastelein genoot vooral bekendheid onder de vele zeilers die Medemblik aandeden en heeft daarmee bijgedragen aan de reputatie van de stad als internationaal watersportcentrum. Bij wedstrijdzeilers overal ter wereld is Cor Brakeboer een bekende naam. Wie als wedstrijdzeiler nooit bij 'ome Cor' was geweest had niet deelgenomen aan de specifieke walactiviteiten die zeilers gewend zijn te houden.

Brakeboer heeft zich echter op velerlei gebieden in Medemblik actief getoond, ook vaak op de achtergrond. Zo heeft hij zich altijd ingezet voor de kerk en deed nooit iemand tevergeefs een beroep op de Medemblikker, zo bracht burgemeester Smit in herinnering.

Foto Henk de Weerd

Afb. 4: Legpenning voor Cor Brakeboer, 1998.

Ik vind het een voorrecht u, namens het gemeentebestuur de eremedaille van de stad te mogen overhandigen.

Achterop staat gegraveerd:

Cor Brakeboer 29 juni 1918-1998

Medemblikker, kastelein en bevlogen medeburger

Ik heb daar niets aan toe te voegen.”

H. Smit

Nog geen twee jaar later wordt Cor wederom in herinnering toegesproken. Het is dan 19 april 2000, de dag van de uitvaart. In de Medemblikker Courant lezen we een dag later een terugblik van de bekende geschiedschrijver Ing. Teeling. Ook de oud voorzitter van het Koninklijk Watersportverbond⁶ schetst vele van de bovengenoemde typeringen. ‘Cor was een man van grote levenswijsheid en hoe bizar zijn uitspraken soms ook waren, zij getuigden van een geweldig vermogen om te relativieren. Hij was voor heel veel zeilers een echte vaderfiguur. Iemand die je tussen de bedrijven door een stuk levenservaring bijbracht. En er zijn weinig mensen met wie we door de jaren heen zó uitbundig hebben kunnen lachen en zoveel plezier hebben gemaakt. Met zijn heengaan wordt een belangrijk hoofdstuk in de vaderlandse zeilgeschiedenis afgesloten.’

Ik eindig met het begin van de tekst die de burgemeester tijdens de uitvaart uitsprak: ‘Cor Brakeboer was een man van weinig woorden. Woorden die aan duidelijkheid niets te wensen overlieten. Dat beeld is het meest bekend. Vooral bij de vele, vele zeilers die door de jaren heen zijn café bezochten. Toch is dat beeld beperkt, het geeft slechts de buitenkant weer. De buitenkant van een man die stond voor zijn zaak, die stond voor Medemblik, maar vooral een man die stond voor zijn gezin, zijn vrouw, zijn kinderen en kleinkinderen.’⁷

Ad Dudink

Medemblik, mei 2018

Geraadpleegde bronnen

Oudheidkundige Vereniging “Medenblik”: *Toespraken burgemeester H. Smit*, Medemblik 1998.

Herkomst afbeeldingen:

Rein Bood: 1.

Ina de Beer: 2.

Dagblad voor West-Friesland: 3.

OKV “Medenblik”: 4.

¹ Deze getypte toespraak van burgemeester Hans Smit is geschonken aan onze OKV.

² Vader (1884 - 1939); Moeder (1886 - 1960).

³ Vermelding van de publieke veiling van het herenhuis met garage en erf aan de Oosterhaven in de Medemblikker Courant 17-07-1948, pag.1.

⁴ Programmaboekje met liedjes en negen brui-
loftswetten is opgesteld door ceremoniemeester
J. Vermeulen.

⁵ Noemenswaard in onze Kroniek van Medenblik
(pag.161).

⁶ Naam: Karel Beukema toe Water. Hij kende Cor
al vanaf begin jaren zestig.

⁷ Ook deze uitvaart-tekst geschonken aan OKV.

Ook voor.....,

REISGIDSEN
TAALGIDSEN
FALKPLAN-KAARTEN
WATERKAARTEN
boeken voor de SPORTVISSER
PAARDENBOEKEN

kunt U bij ons goed terecht!

BOEKHANDEL IDEMA

Medemblik

02274-1251

Wie kieskeurig is
kiest de keurslager

KEURSLAGERIJ

M. GROOT

Nieuwstraat 68

Medemblik

Telefoon 02274-1518

De schipsluisdeur van de Oosterhaven

Sluizen zijn er in vele soorten en maten. Maar Medemblik beschikte in de eerste helft van de 19e eeuw over een wel heel bijzonder exemplaar: een schipsluisdeur. Vanaf 1806 heeft dit type sluis een halve eeuw dienst gedaan in de Oosterhaven. De aanleg van deze sluis had alles te maken met de vestiging van een marine-etablisement in Medemblik. Al met al voldoende reden om het verhaal van de zogeheten schipsluisdeur hier eens nader uit de doeken te doen.

Medemblik krijgt in 1797 een marinebasis

In de Franse tijd nam de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek op 21 april in 1797 het besluit om in Medemblik een landswerf te vestigen. Dit besluit was gebaseerd op een belangrijk adviesrapport van het Comité tot de Zaken van de Marine (d.d.19 mei 1795), de rechtsopvolger van de Admiraliteitscolleges. Aan de Westerhaven werden later een aantal dienstgebouwen opgericht en de haven werd tot een soort dok getransformeerd door middenin de Oosterhaven een doorlaatbaar kunstwerk te bouwen. De nu nog twee bestaande landhoofden, ter hoogte van de visafslag en het Achtereiland/Nachtegaalsteeg, herinneren nog steeds aan deze ingreep. Ook werd de doorvaart tussen de Pelkesharinghaven en de Westerhaven afgedamd.

Voorafgaande aan de formele aanwijzing van Medemblik als marinebasis meende het stadsbestuur van Enkhuizen betere papieren te hebben dan Medemblik en wees het Comité op het feit dat *“hare haven veel beter was”*.

Andere havensteden met of zonder marinebasis roken hun kans en stelden ook rekesten op voor de Nationale Vergadering. Deze collectieve tegenactie bracht de Nationale Vergadering ertoe om een adviescommissie in te stellen. De opdracht aan de commissie ging echter niet verder dan over de geschiktheid van de havens van Enkhuizen en Medemblik rapport uit te brengen.

Het rapport van de commissie verscheen op 27 september 1796 en bevat gedetailleerde beschrijvingen van bijna alle Nederlandse havens en zeetoegangen. De commissie komt in het rapport tot een unaniem advies en blijft steun geven aan de aanwijzing om in Medemblik *“eene lig-, bewaar- en werkplaats voor 's Lands Schepen te doen aanleggen en daartoe de noodige orders en bevelen te stellen.”*

Bij de overwegingen van de commissie om Medemblik voor te dragen als marinebasis waren twee aspecten voor doorslaggevend betekenis: de gunstige nautische ontsluiting naar de Noordzee via diepe en niet al te bochtige geulen zoals De Vlieter (oostelijk van Den Oever) en de forse binnenhaven-capaciteit. Maar hoe goed onderbouwd de keuze ook geweest mag zijn, ook de uiteindelijke conclusie van de commissie was voor diverse havensteden wederom aanleiding om hun beklag te doen bij de Nationale Vergadering. Ook deze stukken werden in handen gesteld van de onderzoekscommissie en die kwam op 21 februari 1797 met een aanvullend adviesrapport.

Afb.1: De landhoofden met rolbrug in de Oosterhaven omstreeks 1900 waartussen voorheen de houten schipssluisdeur kan worden afgezonken. Links op de foto het pand dat later café Het Swarte Woifke zou worden.

Dit eindadvies van de commissie veranderde echter niet: Medemblik werd als meest geschikte haven geduid en kreeg zo zijn marinecomplex.

Een kunstwerk tegen paalworm en aanslibbing

In het hierboven aangehaalde adviesrapport van 27 september 1796 wordt gewezen op het dreigende gevaar van de paalworm. De commissie meldt: *“het gevaar daarvoor is wel voor 's Lands schepen, die gekoperd zijn, zeer gering, maar blijft voor het houtwerk der havens en daartegen is geen zekerder middel dan sluisen, om de havens af te sluiten en het water tot stilstand te brengen.”*

Hoewel het gevaar van de paalworm in de zoute Zuiderzee wel degelijk actueel was, kwam voor de aanleg van de sluis een ander argument boven water: aanslibbing¹. Het stadsbestuur van Medemblik had zich weliswaar verbonden met het uitvoeren van baggerwerkzaamheden in de havens, teneinde deze op de vereiste diepte te houden, maar vanwege ontbrekende financiële middelen liet men deze taak behoorlijk versloffen. De marine kwam daardoor tot de conclusie dat het beter was om een zo groot mogelijk deel van de havens door middel van een sluis af te sluiten zodat het baggerbezwaar hier gering zou zijn en het baggerwerk beperkt kon blijven tot de buitenhavens.

Einde 1798 werd besloten om marine-architect A.F. Goudriaan² een opdracht te geven om met een sluisontwerp te komen. Een kleine twee jaar later (augustus 1800) kwam de architect met een ontwerp en een kostenraming. Dit ontwerp, waarvan geen tekening bewaard is gebleven, bestond uit een combinatie van een doorvaartsluis (bij doortijd) voor grote schepen en een schutsluis voor kleinere vaartuigen. De aanleg werd geraamd op f 300.000,-. Vanwege de lege staatskas en de oorlogsprikelen met Engeland bleef, zelfs na herhaaldelijk aandringen van de marine, een besluit van het Rijk over de aanleg van een sluis uit.

Goudriaan deed op 27 november 1802 nog een poging om de zaak bij de Raad der Marine weer in beweging te krijgen door in een rapport aan te dringen op een beslissing, óf de haven weer open te stellen voor de marine en de koopvaardij door de reeds in 1800 aanlegde wierdammen³ te verwijderen óf over te gaan tot de bouw van een zeesluis. Daarbij voegde hij een berekening waaruit zou moeten blijken dat de bouw van een sluis uiteindelijk financieel voordeel zou opleveren i.p.v. het herhaaldelijk laten uitvoeren van onderhoudsbaggerwerk.

Op 16 mei 1803 krijgt de zaak weer een vervolg; vanuit het betreffende departement krijgt de marine de vraag *“...of de Sluis niet minder kostbaar kon worden gemaakt en tevens voldoen aan het hoofd-oogmerk van dezelve, te weten het diephouden der haven, hetzij door alleen de dagelijksche vloed te keeren of op andere wijze.”*

De marine legt de bezuinigingsopgave terug bij de architect, maar deze zegt geen kans te zien tot een forse versoering van het ontwerp. De marine dringt er vervolgens diverse keren bij het departement op aan om toch het oorspronkelijke ontwerp te mogen bouwen maar op 9 maart 1804 komt er vanuit Den Haag wederom geen groen licht. In het ambtsbericht aan de marine wordt, met verwijzing naar de schaarse financiële middelen bij de Staat, benadrukt dat men afziet van de bouw van de sluis *“...ten ware bij een nader onderzoek alsnog konde blijken, dat het aanslibben belet en dus het vlot houden der schepen verzekerd konde worden door een minder kostbaar werk.”*

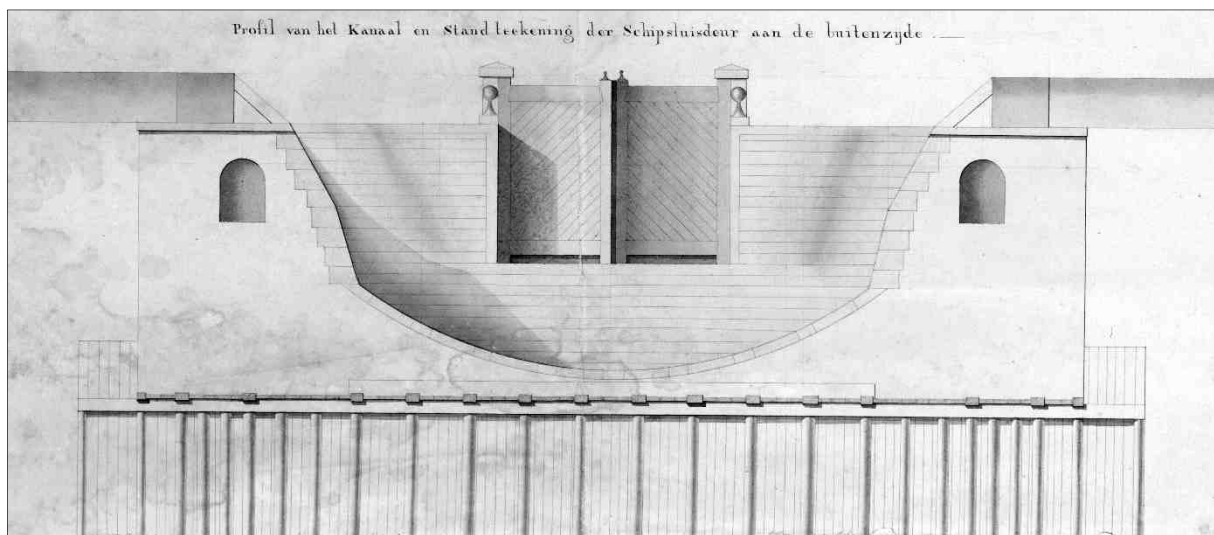
Een nieuw sluisontwerp in 1804

Afgaande op een resolutie van het Medemblikker stadsbestuur van 1 april 1804 wordt duidelijk dat ook het lokale bestuur niet erg blij was met de trage gang van zaken. Ze klagen hierover in Den Haag en verwijzen naar de voortvarende medewerking die de stad eerder heeft verleend bij de afbraak van het stadstimmerhuis en verkoop van gronden ten behoeve van de vestiging van het marinecomplex. Deze handreiking staat in schril contrast met het feit dat aan handel en zeevaart *“importante schaade is veroorzaakt.”*

Met name wordt hierbij gewezen op de afsluiting van een deel van de Oosterhaven door de wierdammen en op de afdamming tussen Pekelharinghaven en Westerhaven. Maar via een onderhoud met een topbestuurder van het Staatsbewind⁴, de heer Van Haersolte, krijgen ze te horen dat het sluisplan weliswaar doorgang zal vinden, maar op basis van een goedkoper alternatief en dat de uitwerking daarvan aan Goudriaan was opgedragen.

De opening die het departement bood was aanleiding voor de marine om opnieuw met de architect in gesprek te gaan. Dat contact leidde uiteindelijk tot een aangepast ontwerp dat Goudriaan op 28 maart 1804 aan de marine deed toekomen. Het betrof een schets *“...tot het bouwen van een zogenaamde waterkeering tot afsluiting van de haven.”* Hier begint feitelijk de geschiedenis van de Medemblikker schipssluisdeur.

Nadat de Raad der Marine het ontwerp van Goudriaan voor advies voorgelegd had aan mederaadslid Henricus Aeneae, die positief adviseerde, kwam de zaak in een stroomversnelling. Het Staatsbestuur nam op 9 augustus 1804 het besluit tot aanleg van de schipssluisdeur in de haven van Medemblik⁵. Reeds op 13 augustus werd Goudriaan door de Raad uitgenodigd om een bestek op te stellen voor het gemetselde kanaal en werd Constructeur-Generaal der Marine Pieter Glavimans opgedragen om een schipssluisdeur te bouwen op basis van het door Goudriaan opgestelde ontwerp.

Afb.2: Ontwerptekening van Goudriaan uit 1804 van de buitenzijde van de schipsluisdeur.

De aanbesteding van de stenen doorvaartopening inclusief ingemetselde sleuven voor de schipsluisdeur volgde op 26 oktober van dat jaar tegen een aanneemsom van f 69.500,-. Aan aannemer Bernardus Bremker werd het werk gegund om een onderheid gemetseld kanaal aan te leggen met als uiterste opleverdatum 1 december 1805. Blijkens de Staatsbesluiten der Bataafsche Republiek van december 1805 haalde de aannemer die datum niet. Hij werd evenwel, op voorspraak van de marine, vrijgesteld van een boete maar diende 30 december 1805 alsnog het werk op te leveren.

Marine bouwt zelf de schipsluisdeur

Blijkens een krantenbericht van 18 april 1806 werd op 9 april, in bijzijn van hoogwaardigheidsbekleders van de marine alsmede het stadsbestuur van Medemblik, de schipsluisdeur vanaf de marinewerf plechtig en feestelijk te water gelaten. Daarbij werd vermeld dat het houten waterstaatswerk de gezamenlijke prestatie was van: Constructeur-Generaal P. Glavimans, de Inspecteur-Generaal A.F. Goudriaan (tevens marine-architect) en de constructeur der marine P. Schuyt. Uit dit bericht wordt duidelijk dat de schipsluisdeur door de marine in eigen beheer was gebouwd.

Afb.3: Model (deels opengewerkt) van een schipsluisdeur zoals in Medemblik gebouwd en in bedrijf geweest.

Dat verklaart ook dat er geen verwijzingen zijn te vinden naar een openbare aanbesteding van de sluis. Voorafgaande aan het in bedrijf stellen van de schipsluisdeur dienden de nog aanwezige wierdammen in de Oosterhaven verwijderd te worden. Dat werk werd op 15 mei 1806 aanbesteed. De wierdammen waren overigens al in 1799 aangelegd, vooruitlopend op de bouw van de landhoofden ten behoeve van de plannen voor de aanleg van een zeesluis.

De schipsluisdeur was een komvorming houten kunstwerk dat precies de vorm had van de stenen komvormige passage die tussen de twee landhoofden was aangelegd. Tijdens hoogwater kon de schipsluisdeur tussen de landhoofden ingevaren worden waarna het met water werd gevuld zodat het precies op juiste plaats kon worden afgezonken.

De schipsluisdeur was uitgevoerd met een dubbel stel sluisdeuren. De hoge zogeheten vloeddeuren bevonden zich aan de Zuiderseekant van het kunstwerk en diende verhoogde waterstanden te keren. Onder normale omstandigheden zullen deze vloeddeuren naar verwachting open hebben gestaan.

Dit systeem van een dubbelstel sluisdeuren zien we ook vandaag de dag terug bij de Westhavensluis. Via de kleine zogeheten ebdeuren kon men kleine vaartuigen laten passeren. Dat diende wel tijdens doortijd te gebeuren omdat er geen schutkolk aanwezig was om een verschil in waterstand te kunnen overbruggen.

Voor het laten passeren van grote marineschepen diende de schipsluisdeur in z'n geheel verwijderd te worden. Dan was het zaak om bij vloed een groot deel van het ballastwater uit het onderste deel van het kunstwerk te pompen, zodat het geheel uit de ingemetselde sleuven omhoog kwam en al varende uit de landhoofden kon worden verwijderd.

Uit de notulen van het stadsbestuur van 29 oktober 1808 komt overigens nog een andere functie van de schipsluisdeur naar voren; de bovenzijde van de ebdeuren was zodanig aangepast dat het als loopbrug door voetgangers gebruikt kon worden om van de ene havenzijde naar de andere te komen.

In voornoemde notulen wordt vastgesteld dat de sluisoversteek in het donker evenwel niet zonder gevaar is. Daarom besloot het stadsbestuur om de passage veiliger te maken door een klein hekje bovenop de ebdeuren aan te brengen. Dat hekje is op onderstaande tekening mooi zichtbaar.

Uiteindelijk leidde deze combinatie van ontwikkelingen tot het op 21 juni 1828 genomen Koninklijk Besluit tot opheffing van de werf te Medemblik.

Als compensatie werd wel bepaald dat de aanwezige gebouwen zouden worden ingericht voor het stichten van een Koninklijk Instituut voor de Marine ten behoeve van de opleiding van adelborsten. Hierdoor bleef het omvangrijke complex voor de marine behouden en kon de stad blijven profiteren van de hieraan verbonden werkgelegenheid en inkomsten.

Afb.4: De schipsluisdeur omstreeks 1810 en het noordelijk landhoofd met de drie ingemetselde sleuven (tekening van I. Vos). Men heeft de sluis uitgevaren om de toegang vrij te maken voor de passage van het linesschip "De Rotterdam"

De opheffing van de werf te Medemblik in 1828

De opening van het Noordhollands Kanaal in 1824 luidde een belangrijke fase in. De in Amsterdam gebouwde schepen konden nu zonder hulpmiddelen (scheepskamelen) naar Nieuwediep (Den Helder) komen. De scheepskamelen waren voor de grote schepen ook nodig om de haven van Medemblik te bereiken.

Ook de concurrentie met de goed uitgeruste marinewerf te Willemsoord droeg ertoe bij dat er na 1824 steeds minder werk richting Medemblik ging. Het bezwaar dat men vroeger aan Nieuwediep toeschreef, namelijk dat deze haven kwetsbaar was voor vijandelijke aanvallen vanwege haar directe ligging aan een zeegat, verstomde langzaam maar zeker.

Het einde: de schipsluisdeur wordt in 1856 gesloopt

Met de opheffing van de marinewerf werd de schipsluisdeur vrijwel uitsluitend nog gebruikt om het opleidingsschip "Urania" door te laten. Het kunstwerk verkeerde omstreeks 1850, toen het Koninklijk Instituut werd verplaatst naar Breda, nog in een redelijk goede staat. Maar door voornoemde verplaatsing was de schipsluisdeur feitelijk overbodig geworden.

En in 1856 werd het houten kunstwerk nog eenmaal uitgevaren om gesloopt te worden voor een bedrag van f 24.400,- in combinatie met de aanleg van een (rol)brug over de Oosterhaven. De gesloopte schipsluisdeur betrof evenwel niet het origineel.

Die was namelijk eerder door de paalworm al dusdanig aangetast dat deze door een nieuwe vervangen diende te worden. Deze werd 'gekoperd' en was zo afdoende beschermd tegen de paalworm. Na de sloop kon de zee-invoed inclusief aanslibbing zich weer doen gelden in het Dok/Westhaven.

Ad Kamma
Hoogkarspel, juni 2018

Geraadpleegde bronnen

A.J.H. Beeloo, *De Schipsluis te Medemblik*, In: Tijdschrift Het Nederlandsche Zeewezen, Volume 4, 1905, 6-10 / 20-24.

H. v.d. Berg, *De Nederlandsche Monumenten van geschiedenis en kunst van West-Friesland, Tessel en Wieringen*, Den Haag, 1955, 177.

J.T. Bremer, *De Marine in Medemblik*, In: Een Nieuw Medemblikker Scharre-Zootje, Medemblik, 1989, 77-86.

P. Brieffies, *De Pekelharinghaven*, In: Een Nieuw Medemblikker Scharre-Zootje, Medemblik, 1989, 67-76.

Delpher, digitaal krantenarchief.

De Kroniek van Medemblik, Medemblik, 2012.

P.S. Teeling en H. Langereis, *Medemblik; grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Medemblik, 1988, 62-64.

Staasbesluiten der Bataafsche Republiek 2-31 december 1805.

P. Swart, Hoorn, 2018, Enkele mededelingen betreffende archiefstukken van het Medemblikker stadsbestuur in 1804 en 1808.

R. Westphal, *Adrianus François Goudriaan (1768-1829), Biografie van een omstreden Inspecteur-Generaal uit de beginjaren van 's Rijks Waterstaat*, Den Haag, 1998.

Herkomst afbeeldingen:

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1.

Noord-Hollands Archief, Collectie: Rijkswaterstaat - Kaarten voor 1850, Inventarisnummer: NL-Hlm-NHA_269_0722
NL-HlmNHA_269_0723, Haarlem: 2.

Rijksmuseum via:

<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.368605>, Amsterdam: 3.

Maritiem Museum Rotterdam: 4.

¹ Teeling en Langereis gingen er ten onrechte vanuit dat de schipsluisdeur was bedoeld om het achterliggende havendeel te beschermen tegen zowel zeer hoge als zeer lage waterstanden.

² Later zou Goudriaan de functie van Inspecteur-Generaal van Waterstaat vervullen.

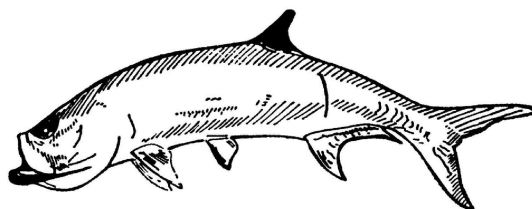
³ Aangezien de marine er vanuit ging dat er sowieso een sluis gebouwd zou worden, was men in 1799/1800 al begonnen met de bouw van de twee landhoofden. De wierdammen maakten het mogelijk om een bouwkuip daarvoor te realiseren.

Uit een resolutie van het stadsbestuur van 1 april 1804 is overigens duidelijk geworden deze dammen indertijd waren aangelegd zonder de instemming van het stadsbestuur.

⁴ Het Staatsbewind was het hoogste bestuursorgaan van de Bataafsche Republiek.

⁵ De bronnen spreken elkaar tegen over het jaar waarin de beslissing tot de bouw zou zijn genomen. Beeloo spreekt over 1804 en Westphal, die het artikel van Beeloo onvermeld laat, houdt het op 1805. Beeloo maakt 1804 echter veel aannemelijker.

Het is altijd tijd voor "De Tijd"

CAFÉ RESTAURANT

DE TIJD

Kaasmarkt 6

Medemblik

Telefoon 02274-1386

Hoog bezoek aan de Sico

Tijdens een boottochtje met een aantal vrienden en vriendinnen bezochten de vorige week Donderdag Prinses Beatrix en Prinses Irene Medemblik. Donderdagavond tegen 10 uur werd een bezoek gebracht aan de IJssa'on „Sico" waar lekker van een ijsco werd genoten.

Toen en Nu: het onderwijs

We staan er eigenlijk niet meer zo bij stil, maar het vervolgonderwijs na de lagere school en de keuze voor een bepaalde opleiding waren nog niet zo heel lang geleden niet voor een ieder weggelegd. Sterker nog; het was meestal een privilege dat slechts weinigen ten deel viel. De ouderen onder ons kunnen zich de tijd nog herinneren dat men na de lagere school ergens ‘in betrekking’ ging of als leerling een bepaald vak ging leren.

In deze bijdrage proberen we het onderwijs in Medemblik in al z'n vormen en de bijbehorende gebouwen van de laatste 125 jaar zoveel als mogelijk in beelden te vatten. Hoewel er meer is te vertellen over het onderwijs in Medemblik door de eeuwen heen, willen we het verhaal vertellen aan de hand van mooie foto's; oude uit het archief en recente onlangs gemaakt. De indeling die we volgen is chronologisch. We beginnen met een korte inleiding over het onderwijs in het algemeen; vooral omdat sedert het einde van de 19e eeuw het onderwijs in al z'n vormen en richtingen een grote verscheidenheid te zien geeft.

Onderwijs in Nederland; een korte terugblik

Tot aan het einde van de 18e eeuw bemoeide de centrale overheid zich hoegenaamd niet met het onderwijs. Het onderwijs was tot die tijd vooral een zaak van het lokale bestuur, sociaal-maatschappelijke instellingen, kerken en particulieren. In Medemblik was dat niet veel anders. De zogeheten ‘Stadschool’ was de enige publieke onderwijsvoorziening voor kinderen van niet-vermogende ouders. Ook beschikte het weeshuis over een eigen school.

Na hun twaalfde zat de schooltijd van de kinderen erop; de jongens gingen in de leer voor een vak, de meisjes werden vaak nog vaardigheden bijgebracht voor in de huishouding. Naast de Stadsschool en de school van het weeshuis waren er nog andere onderwijsvormen, zoals (privé)lessen door de particuliere schoolmeesters aan kinderen van betalende ouders. Vervolgonderwijs, zoals de Latijnse school in Medemblik, was eveneens particulier en gericht op de voorbereiding van universitair onderwijs.

De Franse tijd, aan het einde van de 18e en begin van de 19e eeuw, luidde een nieuwe onderwijsperiode in. Deze tijd, met verre gaande staatkundige, economische en sociaal-culturele ontwikkelingen, veroorzaakte een ingrijpende wijziging in het onderwijs in ons land. Nieuw element in deze ommekeer was de directe bemoeienis van de centrale overheid met de inrichting van het onderwijs. Eén en ander leidde tot de onderwijswetten van 1801, 1803 en 1806. Laatstgenoemde wet, die tot 1858 gehandhaafd bleef, vormde een belangrijke hervorming.

De wet schreef voor dat er onderwijs gegeven dient te worden in lezen, schrijven, rekenen en taal, maar bovenal in “christelijke en maatschappelijke deugden”. Nederland was een christelijk land. Daarom diende dit openbare onderwijs ook een christelijk karakter te hebben. Maar dan wel een algemeen-christelijk karakter. De lagere scholen werden onderscheiden in openbare, dat wil zeggen van overheidswege gefinancierde, scholen en bijzondere scholen. Deze werden door particulieren en maatschappelijke instellingen onderhouden.

In de nieuwe Grondwet van 1848 wordt het recht op vrijheid van onderwijs vastgelegd. Het zwaartepunt blijft liggen bij de door de overheid bekostigde openbare scholen. In de tweede helft van de 19e eeuw volgen nieuwe onderwijs- en schoolwetten. De wet van 1878 stelde strengere eisen aan onderwijssalarissen, huisvesting van de scholen en werkomstandigheden van het personeel. In 1880 kwam een bouwbesluit tot stand. Hierin werden minima bepaald voor de afmetingen van lokalen en gangen en voorschriften voor ramen, ventilaties, verwarming en bergplaatsen voor de kleding van kinderen.

Met de grondwetsherziening van 1887 wordt het onderwijsartikel niet gewijzigd. Wel blijkt er in kabinet en Kamer bereidheid om meer voor bijzondere scholen te doen. Dat krijgt zijn vertaling in de Schoolwet van 1889 waarin een mogelijkheid komt voor bijzondere scholen om subsidie te ontvangen.

De geschiedenis van de vrijheid van onderwijs is anders verlopen dan velen denken.

Afb. 1: Abraham Kuyper (1837-1920).

Al ruim voor 1917 (het jaar waarin bij een grondwetswijziging werd vastgelegd dat het bijzonder onderwijs op dezelfde wijze recht had op financiële steun van de overheid als het openbaar onderwijs) ontvingen bijzondere scholen dus geld van de overheid. Deze beleidswijziging was mogelijk geworden door het christelijke kabinet onder leiding van A. Kuyper. Daarbij werd de subsidiëring voor bijzondere scholen uitgebreid.

De eerste Leerplichtwet in Nederland werd aangenomen in 1900 en trad in werking op 1 januari 1901. De wet werd overigens aangenomen met de kleinst mogelijke meerderheid: 50 tegen 49 stemmen. De wet verplichtte kinderen van zes tot twaalf jaar tot het volgen van onderwijs. De leerplicht startte dus bij de aanvang van het schooljaar nadat de kinderen ten volle zes jaar geworden zijn. In de 20e eeuw volgden nog een aantal belangrijke wettelijke bepalingen ten aanzien van de inrichting van het onderwijs. Zo werd het kleuteronderwijs pas wettelijk geregeld bij de wet van 8 december 1955. Het kleuteronderwijs was tweejarig en bedoeld voor kinderen van vier tot zes jaar.

In het begin van de vorige eeuw werd het kleuteronderwijs nog nauwelijks serieus genomen. Kwalificaties als bewaarschool en fröbelschool hadden toch een zekere denigrerende klank. Het kleuteronderwijs bleef slechts bestaan bij de gratie van de liefdadigheid van o.a. kerkgemeenschappen en maatschappelijke instellingen. Pas na 1945 kwam er in Nederland meer aandacht voor het kleuteronderwijs, maar het duurde nog tot 1956 toen de nieuwe kleuteronderwijswet van Minister Cals door de Kamer was goedgekeurd.

De term Mammoetwet zal bij velen nog wel een lichtje doen laten branden. Vóór 1950 kwam het er in de praktijk op neer, dat het merendeel van kinderen uit de arbeidersklasse na de lagere school niet verder kwam dan het lager beroepsonderwijs of soms de ulo. De kinderen uit de middenstand stroomden veelal door naar ulo, hbs of mms; alleen de kinderen van de elite kwamen bijna vanzelfsprekend terecht op het lyceum of het gymnasium en vervolgens op de universiteit.

Minister Jo Cals, die van 1952-1963 minister van Onderwijs in vier kabinetten is geweest, voerde in 1968 een nieuwe wet op het Voortgezet Onderwijs in. Deze wet werd de Mammoetwet genoemd. In deze Wet verdwenen het vglo, de ulo, de Ambachtsschool, de Nijverheidsschool voor meisjes en de hbs. De nieuwe wet kende voortaan drie soorten onderwijs:

1. *Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs* (gymnasium, atheneum, lyceum),
2. *Algemeen voortgezet onderwijs* (lavo, mavo en havo) en
3. *Beroepsonderwijs* (lbo, mbo en hbo).

De wet regelde bovendien de doorstromingsmogelijkheden tussen de drie soorten onderwijs, introduceerde tal van nieuwe elementen (zoals de brugklas) en vakken (zoals handvaardigheid en maatschappijleer) en beperkte het aantal eindexamenvakken.

De laatste belangrijke wettelijke aanpassing betrof de introductie van de Wet op het basisonderwijs van 1985. Aan deze wet is de naam van minister Deetman verbonden. In deze wet van 1 augustus 1985 worden de Lagere school en de Kleuterschool samengevoegd tot de Basisschool voor leerlingen van 4-12 jaar. Elke lagere school was in de jaren ervoor reeds een samenwerkingsverband aangegaan met een kleuterschool in de buurt, om in 1985 te integreren tot één basisschool.

Aanvankelijk waren de kleuterafdelingen nog gehuisvest in hun eigen apart staande gebouw, maar op den duur werden de kleuterafdelingen onder één dak gehuisvest met de vroegere lagere school. De klassen verdwenen en er kwamen groepen voor in de plaats. De kleutergroepen werden groep 1 en groep 2; klas 1 werd voortaan groep 3 en klas 6 werd groep 8 genoemd. In de kleutergroepen begon men met voorbereidend lezen en rekenen.

PUBLIQUE VERKOOPINGH.
VAN EEN
HUYS, ERV, EN GROND.
Zynde een wel ter Neering staande
K O E K
B A K K E R Y,
Binnen de Stad
MEDEMBLIK.
Op Donderdag den 28 Maart 1776.

Men Presenteert by openbaare beylinge aan de meest daar booz
biedende te verkoopen,
Een Huys, Erv, en Grond, met een stal daar agter / staande
ende gelegen aan de west-zyd van de Nieuwefstraat, en uytkomen-
de aan de Goutjbloems-Gragt, binnen de stad Medemblik,
(in 't welk sedert lange Jaren met goed succes de Koekbakery en ne-
gotie / mitfgaderz eenen wel bekante Kruydeniers-Winkel, is ge-
exerceert en als noz wert gecontinueert) beient met Pieter Marfchalk
ten zynzen / en de weduwe Harmen Bakker ten Noorden.

N.B. De bewyzen van Eysgedam en Verjconditen sullen daags voor en op de Verkoopdag te sien sijn
ten Compouse van de Notaris Carel Gerdener, binnen gemelde Stadt.

Om and gading hekkende koome ten dage booz: 'savonds ten 6
uuren ten huysse van Claas van der Moolen, Lasteleyn in de her-
berg de Roode Leeuw ende te stad Medemblik voornoemt
Aanhoore de Conditie en doet sig profyt. **Zeg het Vloot**

Tot Medemblik gedruckt by Claas Cos, Stads-Drucker.

De scholen rond 1900

Afb.2a: Eén van de oudste schoolfoto's. We zien een klassenfoto van de openbare lagere school aan de Kruisstraat (1890).

We beginnen ons 'beeldverhaal' met de oudste foto's van de scholen in Medemblik. Die dateren van rond 1900.

Wat nu een bekende jaarlijks terugkerende activiteit op alle scholen is, het nemen van de klassenfoto, moet rond 1900 wel iets bijzonders zijn geweest. Waarschijnlijk was het voor velen de eerste keer dat de kinderen op de foto gingen!

Afb.2b: De Kruisstraat zomer 2018.

De oostzijde van de Kruisstraat nu. Het pand waar de school gevestigd was heeft al vele transformaties ondergaan. Ook veranderingen die met het onderwijs te maken hadden zoals we verderop zullen zien.

De nieuwe gevelwand is hier qua maat en schaal mooi ingepast. De poort met het hek ontsluit een achterliggend parkeerterrein.

Afb.3a: De Aloysiusschool bij Het Steg/Ridderstraat omstreeks 1908.

Het forse gebouw op de foto is de in 1907 gebouwde Aloysiusschool. Het betrof een schoolgebouw van drie lokalen dat was bestemd als lagere school voor de rooms-katholieke jongens.

Deze konden toen de openbare lagere school inruilen voor deze school op religieuze basis. Het onderwijs werd verzorgd door de fraters.

Afb.3b: De plaats van de Aloysiusschool anno 2018.

Deze locatie heeft een forse verandering ondergaan; ooit plantsoen toen bejaardenhuis, vervolgens verzorgingshuis en nu een nieuwe woonvoorziening in aanbouw.

Hier verrijzen in opdracht van 'De Woonschakel' 40 tweekamerappartementen in vijf woongroepen en twee studio's voor tijdelijke zorg. De kerk blijkt hier een stabiel element in een sterk gewijzigde omgeving.

Afb.4a: De Nuts Bewaarschool omstreeks 1907.

De Bewaarschool was gevestigd aan de Breedstraat en was gesticht door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Vele Medemblikkers zullen hier hun eerste schooljaren hebben doorgebracht. De gedempte gracht heeft hier bijgedragen aan een mooie verstilde openbare ruimte.

Afb.4b: De plek van de voormalige Bewaarschool anno 2018.

Het pand staat er nog, maar de school heeft na een forse verbouwing een nieuwe functie gekregen als uitvaartcentrum. Het exterieur van het pand heeft evenwel door de jaren heen wel een zekere versoering ondergaan.

De mooie karakteristieke bomen zijn op deze plek helaas verdwenen. De openbare ruimte wordt nu voor een groot deel gedomineerd door geparkeerde auto's.

Afb. 5a: De Mariaschool in het Bagijnhof omstreeks 1915.

De laagbouw rechts op de foto, met aansluitend het Martinusgesticht met de opvallende trapgevels, vormde de Mariaschool. Hier begonnen in 1884 de Zuster van Liefde hun onderwijsactiviteiten. Reeds in 1875 waren er initiatieven genomen om een rooms-katholieke kleuterschool te stichten.

Hiertoe werd vanuit Medemblik een beroep gedaan op de zusters van Liefde uit Tilburg. In 1884 was het zover en kon de Bewaarschool worden ondergebracht in het pand van het Martinusgesticht aan het Bagijnhof.

Afb. 5b: De voormalige plek van de Mariaschool anno 2018.

Door de nieuwbouw in 'het gat van Pouw' heeft de zuidgevelwand van het Bagijnhof hier weer iets van zijn oorspronkelijke allure teruggekregen. Het terugbouwen van de trapgevels vond men kennelijk een stap te ver! De overgang van de kale zijgevel naar de speelplaats van de school is echter alles behalve fraai.

Een passende muurschildering zou hier nog wat aan kwaliteit kunnen toevoegen. En...als men toch een keer aan de slag gaat met dit stukje straatdeel, wat te denken van een paar oorspronkelijk vormgegeven straatlantaarns terugplaatsen zoals die op afb. 5a te zien is.

Nog meer verbouwingen en nieuwbouw ten behoeve van het onderwijs

De verdere ontwikkeling van het onderwijs in de eerste helft van de 20e eeuw stelt steeds meer eisen aan goede en eigen onderwijsvoorzieningen. Zowel bestaande scholen worden vergroot als ook nieuwe opgericht. Zoals we hieronder zullen zien verrijzen op steeds meer plekken in Medemblik nieuwe schoolgebouwen.

Voor het huisvesten van de School met den Bijbel moest de bestaande openbare lagere school in de Kruisstraat vergroot worden. Dat gebeurde door er een verdieping op te zetten. De in 1902 opgerichte christelijke schoolvereniging begon haar schoolactiviteiten overigens in het pand op de hoek van de Torenstraat en de Breedstraat waar voorheen de Stadsschool gevestigd was.

Omdat in het pand ook de ulo enige tijd gevestigd was, kunnen we spreken van een heuse scholengemeenschap in het centrum van de stad gedurende de eerste decennia van de vorige eeuw. Later zijn hierin ook de bioscoop en de Cinebar gehuisvest.

Afb. 6a: Een verbouwing ten behoeve van twee lagere scholen hoek Bagijnhof/Kruisstraat in 1921.

De oorspronkelijke gevel is nauwelijks herkenbaar door de aangebrachte veranderingen. Het hoekpand doet qua maat en schaal toch wel wat vreemd aan voor de binnenstad van Medemblik.

Het met pannen gedekte zadeldak van het pand van Gons heeft daarentegen meer van zijn oorspronkelijke bouw behouden, zij het dat de schoorsteen is verdwenen en dat de zijgevel is 'opengewerkt' met enkele ruime etalagepartijen

Afb. 6b: De hoek Bagijnhof/Kruisstraat anno 2018.

Afb. 7a: Pensioonaat Huize St. Radboud omstreeks 1910.

Naast de eerder genoemde Aloysiusschool komt er ook een rooms-katholieke jongensschool voor uitgebreid lager onderwijs (ulo) in Medemblik. Blijkens een advertentie van 9 juli 1929 in het godsdienstig-staatkundig dagblad "De Tijd" gaat het om een school met een beperkt aantal leerlingen voor jongens "uit den netten Burgerstand...".

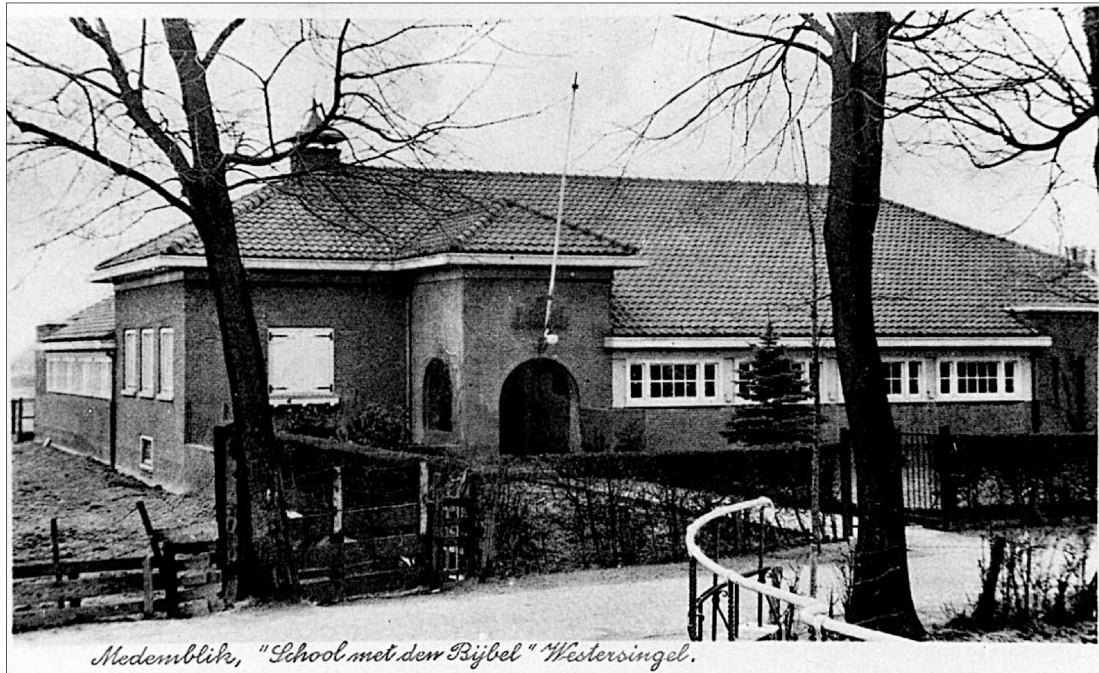
Dit onderwijs werd in internaatverband gegeven. Het pand hiervoor wordt in 1907 opgericht aan de Ridderstraat. De fraters uit Tilburg verzorgen het onderwijs. Na enige tijd is het pand vergroot en kwam er ook een tweede verdieping op. De Ridderstraat van 1910 had een bijna landelijk karakter zoals op de foto valt te zien.

Afb. 7b: De oostzijde van de Ridderstraat anno 2018 met het woonzorgcomplex Valburg op de plaats van het verdwenen pensioonaat.

De plek doet aan niets meer herinneren aan het pensioonaat/internaat. Na de sloop van het internaat in 1970 komt de plek beschikbaar voor nieuwbouw voor Huize Levensavond en verrijst hier de locatie Valbrug.

De ooit zo smalle Ridderstraat is nu een brede straat die een belangrijke rol speelt in de verkeersafwikkeling van en naar het centrum.

Medemblik, "School met den Bijbel" Westersingel.

Afb. 8a: De nieuw gebouwde School met den Bijbel aan de Westersingel omstreeks 1930.

Het karakteristieke bakstenen gebouw van de School met den Bijbel aan de Westersingel met de opvallende entree. Van de Koggenwijk of Koggenlaan is nog geen sprake.

Het ontwerp is van de hand van architect Cornelis Kruyswijk (1884-1935). Zijn werk is nauw verwant aan die van de zogeheten Amsterdamse School. Kruyswijk bouwde ook een christelijke school in Andijk.

Afb. 8b: De voormalige locatie van de School met den Bijbel anno 2018. Het voormalige politiebureau is nu in gebruik door de GGZ Stichting PSYA.

Geen school meer te bekennen. Ook de wegenstructuur is hier fors aangepakt. Mede door de aanleg van de Koggenlaan.

Het nieuwe en markante gebouw, opgericht als politiebureau, doet inmiddels dienst als onderkomen voor de Stichting PSYA.

Afb.9a: De in 1928 nieuw gebouwde Jozefschool aan de Ridderstraat omstreeks 1980.

De eerder gebouwde Aloysiuschool werd op een gegeven moment te klein en daarvoor in de plaats werd in augustus 1928 begonnen met de bouw van de St. Jozefschool aan de Ridderstraat. Ook hier werd het onderwijs door de fraters verzorgd.

We zien op de foto een traditioneel bakstenen schoolgebouw in twee bouwlagen met een forse zolder. Het ontwerp was van onze stadsgenoot P.W. Vlaming. Wat een bouwkundig verschil met de School met den Bijbel!

Afb.9b: Dezelfde locatie maar dan in 2018.

Een ingrijpende functieverandering. De opvallende r.k. lagere school met de twee bouwlagen en het forse zadeldak heeft plaatsgemaakt voor parkeer-ruimte (niet zichtbaar) en nieuwbouw in de koop-sector.

Naast de toegangsweg tot de achter de huizen ge-legen parkeerplaatsen zien we het St. Pieter.

Afb. 10a: De openbare lagere school in Plan West anno 1949.

De in 1932 opgeleverde school (ook een ontwerp van architect P.W. Vlaming) bestaande uit twee bouwlagen en zes lokalen plus een lager deel aan de zuidzijde.

Het schoolplein, zoals bij nagenoeg alle scholen uit die tijd, voorzien van een duidelijke scheiding met de omliggende openbare ruimte. De aanbestedingsadvertentie van 13 juli 1931 repte overigens van de bouw van “zeven lokalen en verdere aanhoorigheden”.

Afb. 10b: De voormalige openbare lagere school in Plan West anno 2018.

Zowel het gebouw als haar directe omgeving geven niet veel veranderingen te zien. Van alle schoolgebouwen in Medemblik heeft deze plek het meest van zijn oorspronkelijke kenmerken behouden. In het gebouw heeft wel een functionele verandering plaatsgevonden; de leslokalen zijn verbouwd tot appartementen.

Zes appartementen zijn gelegen aan het nieuw ontstane Graaf Florisplein. Het appartement in de laagbouw wordt ontsloten via de Graaf Florisstraat. Kortom, een mooi voorbeeld van hergebruik van een bestaand gebouw.

Bijzonder vakonderwijs en vervolgonderwijs

Kort na de Tweede Wereldoorlog wordt in 1948 door plaatsgenoot Jacques Winnubst een Horlogemakersvakschool opgericht. Hij vestigt deze 'Eerste Nederlandse Particuliere Horlogemakersvakschool' in de leeg gekomen kruidenierswinkel van G.J. Koomen aan de Meerlaan. Vanwege de groei van het leerlingaantal verhuist hij later naar een pand aan het Bagijnhof en vervolgens naar de grote woning van dokter De Kruif aan de Nieuwstraat. Het vakonderwijs vond plaats in de laagbouw waarin de dokterspraktijk eerder was ondergebracht.

Zie het pand op afb.11a met de witte deur. Vanwege een doorzettende groei van het aantal leerlingen wijkt Winnubst in 1954 uiteindelijk uit naar Hoorn. Een mooi beeld van de westzijde van de Nieuwstraat. Radio Bood op de hoek en een kapperszaak in het pand met de witte gevel. Nieuwstraat 30 is hier in gebruik als burgermeesterwoning. De TV-antennes toentertijd nog prominent op de daken aanwezig. Parkeren in het centrum van Medemblik was toen nog geen probleem!

Afb.11a: De voormalige dokterswoning van De Kruif met de praktijk (in laagbouw) omstreeks 1965.

Afb.11b: Het pand Nieuwstraat 30 anno 2018.

De westzijde van de Nieuwstraat anno 2018. Het tweede pand vanaf de hoek met het Bagijnhof is al geruime tijd bij de zaak van Radio Bood betrokken, tevens is het vergroot met een kap inclusief twee dakkapellen. De pui heeft ten behoeve van winkelfunctie ook een forse verandering ondergaan.

Afb. 12a: De ulo op de hoek van de Hauwertstraat en de Graaf Florislaan in 1961.

De start van de bouw van deze school vond plaats in 1953. Het ontwerp is eenvoudig en functioneel met weinig opvallende details. Reeds veel eerder beschikte Medemblik al over een openbare ulo-school.

Een krantenbericht van 21 november 1930 maakt bijvoorbeeld melding van het feit dat de openbare ulo-school van Medemblik werd gesloten omdat de twee vacatures (meer leerkrachten waren niet aan deze school verbonden) niet tijdig vervuld konden worden.

Afb. 12b: De plek van de voormalige ulo anno 2018.

Wat een ruimtelijke verandering! De laagbouw-school is verdwenen en moderne ruime eengezinswoningen zijn er voor in de plaats gekomen.

Een mooie kwalitatieve verbetering in een wijk die naar de 90 jaar gaat.

Afb. 13a: De mavo op de hoek Meerlaan/Uiverstraat omstreeks 1975.

Het begin van de mavo in Medemblik in een winters decor. Toen nog ondergebracht in een tijdelijk onderkomen dat gehuisvest was op de kavel van de voormalige boerderij/fruithandel van Theo (Biet) Brakeboer.

De foto lijkt te zijn genomen vanaf de trap van het voormalige veilingkantoor van veilingvereniging Medemblik en Omstreken. Ook maakte de mavo gebruik van de voormalige ulo aan de Hauwertstraat/Graaf Florislaan.

Afb. 13b: De hoek Meerlaan/Uiverstraat anno 2018.

Ook hier een grote verandering in de tijd. Van boerderij naar school en nu kantoorgebouw met gestapelde woningen erboven. Het kantoorgedeelte is na voltooiing van de nieuwbouw betrokken door de MEO, de rechtsopvolger van de voormalige Transportbond Medemblik.

De vestiging van de MEO verdwijnt binnenkort naar IJmuiden/Beverwijk, zo hebben wij vernomen.

Arnold de Greeuw en Ad Kamma,
Medemblik/Hoogkarspel, juli 2018

Geraadpleegde bronnen

<https://www.100jaarvrijheidvanonderwijs.nl/historie/de-eerste-onderwijswetten-van-de-19e-eeuw>.
<https://isgiedenis.nl/nieuws/invoering-van-de-leerlicht>.

<http://www.onsamsterdam.nl/component/content/article/15-dossiers/394-architect-cornelis-kruyswijk-1884-1935>.

<http://www.onderwijsgeschiedenis.nl/Tijdvakken/Onderwijs-en-opvoeding-in-de-20e-eeuw/>.

<https://www.oudhoorn.nl/scholen/horlogemakersvakschool/>.

P.S. Teeling en H. Langereis, *Medemblik; grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Medemblik, 1988, 126-129.

De Kroniek van Medemblik, Medemblik, 2012.

Delpher, digitaal krantenarchief.

Herkomst afbeeldingen:

Wikipedia: 1.

Westfries Archief, Hoorn: 2a.

K. Kramer, onbekend: 3a, 7a.

Henk Bouman, Medemblik: 4a.

J. van Leverink, Haarlemmerliede: 5a, 12a.

P. Ruiten, Medemblik: 6a, 13a.

J. Makkes, Medemblik: 8a, 9a.

Onbekend: 10a.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: 11a.

Arnold de Greeuw, Medemblik: 2b, 3b, 4c, 5b, 6b,

7b, 8b, 9b, 10b, 11b, 12b, 13b.

VOOR APART
EN VAKKUNDIG
BLOEMWERK

**BLOEM
SIER
KUNST**

Lotus

“IN DE WAAG”

KAASMARKT 2
TELEFOON 1986

Voor levering van alle soorten en types
LANDBOUWWERKTUIGEN
o.a. ook de bekende „Coolwood”

Voor reparatie van Uw Land- en
Tuinbouwgereedschappen en Motoren
is het juiste adres

Firma K. Hoekstra
MEDEMBLIK — TELEFOON 628

Register van verschenen artikelen online

Het was een oude wens die binnenkort in vervulling gaat: een register met alle artikelen die ooit in de jaaruitgave verschenen, online beschikbaar maken op de website van onze vereniging.

Onder de ‘knop’ Register kunt u met de toetsen Ctrl F zoeken op trefwoorden en zo de gewenste informatie ontsluiten. Het register is bijgewerkt tot en met de jaaruitgave van 2018.

Medemblik en de industrialisatie na WO II (4)

In deze vierde aflevering over de industriële ontwikkeling van Medemblik ligt het accent iets meer dan in de vorige afleveringen op innovatie: de vernieuwing van producten en productieprocessen. Dit is het gevolg van een verzoek van de Lions Club Opmeer om een lezing over 'Medemblikker uitvinders'!

Pall Medistad

In 1979 is Hans van Leerdam bij Stadtman (zie Jaaruitgave 2016) een klein afdelinkje begonnen dat 'schone zakken' maakte. Hiervoor werd een 'cleanroom' ingericht: een ruimte met overdruk om de stofdeeltjes buiten te houden en die alleen in schone kleding e.d. mag worden betreden. Het mondde bij hem uit in de wens om eens 'voor zichzelf te beginnen'. Dit betekende van groot en tamelijk zeker, naar klein en een stuk onzekerder. Zijn vrouw Connie steunde hem in deze stap en met Van Dorp als medefinancier startte hij met twee medewerkers in het voorste gedeelte van een vroeger pand van Bobé. Het bedrijf heette aanvankelijk Stadtman Medioplast, maar werd al snel omgedoopt tot Medistad Holland. Wil Kaagman ging met hem mee. Het afzetgebied lag dus in de medische sector: het maken van o.a. infuuszakken, urinezakken, CAPD-zakken uit pvc (CAPD staat voor Continue Ambulante Peritoneaal Dialyse). Later kwam er het maken van filters voor kunstnieren voor Organon Teknika bij.

Tot dan toe maakten de farmaceutische multinationals (mno's) deze zakken zelf, maar er was een markt voor 'specials', de niet-standaard zakken. Daarnaast zocht Hans het in kwaliteit: hanteerden de mno's een acceptatiegraad van '100.000 stofdeeltjes per kubieke voet', Medistad ging voor een norm van 10.000 deeltjes. Dat werd bereikt door:

1. fijnere filters voor het afvangen van stof bij de poorten van de cleanrooms;
2. controle en certificering.

Met het fenomeen certificering was hij in aanraking gekomen door zijn contacten als bestuurslid van de Fabrikanten van Grafische Eindproducten (FGE). Hans had hier al iets met certificering gedaan bij Stadtman, maar bij Medistad kwam het echt van de grond. Onder meer ontstond samenwerking met professor Vorstman van de Technische Universiteit Twente. Diens model van procesbeheersing in de industrie was toegesneden op grote bedrijven, met bijvoorbeeld een 'quality manager'. Maar Medistad bestond uit slechts drie man, inclusief de directeur, dus Hans vroeg of hij niet ook iets kon verzinnen voor kleine bedrijven.

Daar is toen een student op gezet en dat resulteerde in een afstudeerscriptie getiteld 'Handboek kwaliteitscontrole voor kleine bedrijven'. Medistad vormde het onderzoeksobject. Hierin kwam geen aparte quality manager voor, later is die er wel gekomen bij Medistad.

Bij het zoeken naar kwaliteitsverbetering is veel samengewerkt met de belangrijkste leverancier van de grondstof, plastic folie, en dat was Draka-Polva uit Enkhuizen. Ook anderszins is er met Draka samengewerkt, namelijk door aan te dringen op een betere verbinding tussen Medemblik en Enkhuizen. De Markerwaardweg is mede hierdoor tot stand gekomen. Veel verbeteringen en vernieuwingen hebben ook plaatsgevonden in samenwerking met klanten. De eerste klant was een apotheker uit Amstelveen, die schone zakken aan ziekenhuizen leverde. Later gingen ook mno's deze specials afnemen bij Medistad: Fresenius, Gambro, Organon Teknika, Abbott, B. Braun-Melzingen. Van de afzet werd 95% geëxporteerd! Naast de 100 mensen die in toptijden in de fabriek te Medemblik werkten, waren er 40 in de fabriek in het Verenigd Koninkrijk aan de slag en 20 in de fabriek in de Verenigde Staten.

In 1995 is Hans gestopt bij Medistad. Hij verkocht zijn aandeel in het bedrijf en ging zich, nog meer dan voorheen, bezighouden met bestuurswerk van diverse aard. Onder meer zit hij in het bestuur van het Westfries Gasthuis, maar ook is hij actief in een project dat zorgt voor tanks waarin regenwater wordt opgeslagen. Dit project loopt in Afrika en is opgezet vanuit Rotary Hoorn.

Afb. 1a: Medistad aan de Randweg.

Intussen is in Medemblik de geschiedenis van Medistad verder gegaan en productiemanager Gerard Loos kan veel over het vervolg vertellen. Gerard is daar in 1984 aangenomen door Hans van Leerdam, voor het magazijn en de expeditie.

Afb. 1b: Plastic Packing in aanbouw; later Pall Medistad (ca. 1987).

Er werkten destijds in totaal 15 man bij Medistad. Eind 1987 verhuisde Medistad van de locatie aan de Randweg, waar nu de Woonschakel zit, naar de huidige locatie aan de Nijverheidsweg. Dit was het voormalige pand van Plastic Packing en daar is de eerste cleanroom van 1000 m² neergezet. Productiechef Wil Kaagman ging begin 1988 naar de R&D-afdeling en Gerard volgde hem op in zijn vorige functie.

Tijd voor een rondleiding. Gerard laat me trots de verschillende afdelingen van het bedrijf zien en ik sta te kijken van de omvang. Allereerst maakt het indruk dat er nog volop wordt gewerkt ten tijde van het interview: 19.30 uur (maart 2016). Het blijkt dat er in 2-ploegendienst wordt gewerkt, van 06.00 tot 24.00 uur, en dat er inmiddels 300 medewerkers in dienst zijn (omgerekend 240 voltijdbanen)!

Dan de cleanrooms, dat zijn geen kamers, maar een stuk of drie grote zalen van in totaal duizenden vierkante meters. Hierin zijn mensen aan het werk, van onder tot boven in witte kleding. Ze produceren en testen de hoogwaardige zakken die in de medische en biopharm sector worden gebruikt. Er is ook een afdeling waar de productiemachines, in eigen beheer, worden gemaakt. Die machines worden door Medistad ontworpen; de onderdelen worden ten dele zelf gemaakt, ten dele kant-en-klaar gekocht en ten dele uitbesteed aan machinefabrieken in de nabije omgeving (bijvoorbeeld aan Benno Hoekstra en Mazcom). De eindassemblage en installatie geschiedt door de technische dienst van Medistad.

Belangrijke man bij de ontwikkeling van machines was Jaap Klaver, die overkwam van Plastic Packing. Rest nog te noemen de enorme, hoge, voorraadhallen en het feit dat de verbouwing rond de nieuwste cleanroom is ontworpen door het Medemblikse architectenbureau ME-2.

Afb. 2: Cleanroom (2016).

Gaan we terug naar de geschiedenis. In 1995 is het bedrijf gekocht door Henk Herikhuisen, die directeur/eigenaar werd. Henk werd al spoedig als directeur/eigenaar vervangen door zijn zoon Jan en die verkocht in 1997 het bedrijf aan Pall. Pall is een van oorsprong Engels concern en was een klant van Medistad. Het had een eigen biopharm cleanroom in Ilfracomb. Die werd te klein toen de business begon te groeien en Pall zocht ruimte, die het vond in Medemblik.

Afb.3: Mixerzak (2016).

In Medemblik werd de cleanroom capaciteit dus uitgebreid en Pall heeft vervolgens de productie van Ilfracomb overgeheveld naar Medemblik. De eigen core business van Pall was namelijk het produceren van filters. Ook het verkoopkantoor van Pall in Mijdrecht verhuisde naar Medemblik. Via het grote verkoopnetwerk van Pall zijn veel nieuwe klanten bij Medistad binnengekomen. Zij bespreken hun wensen met de engineering afdeling van Medistad en zo ontstaan weer nieuwe producten.

Bestond de productie van Medistad in de beginjaren uit het produceren van medisch farmaceutische producten zoals infuuszakken, urinezakken en bloedzakken; met Pall is het de weg opgegaan van de biotechnologie. Medistad is daar in 2005 al mee gestart in de toen bestaande productieruimte. Deze werd voor dit product al snel te klein, waardoor uitbreiding van het bestaande pand noodzakelijk werd. Inpandig werd een nieuwe hypermoderne cleanroom gebouwd met, indien noodzakelijk, de mogelijkheid om in de toekomst nog eens uit te bereiden naar een cleanroom van opnieuw 1000 m². In de biotech-cleanroom worden producten vervaardigd zoals 3- en 2 D-zakken, mixerzakken en single use systemen voor het vervaardigen van medicijnen. Als gevolg van de overname door eerst Pall en later (mei 2015) het Amerikaanse Danaher, maakt de biopharm nu een enorme ontwikkeling door. Gerard is vanaf 1988 productiemanager van beide takken geweest, maar in 2010 zijn ze gesplitst en nu leidt hij de biotechnologie.

Er wordt bij Medistad overigens niet alleen aan productinnovatie gedaan, ook de processen worden voortdurend vernieuwd. Eerder zagen we hoe de kwaliteitsbeheersing werd aangepakt door Hans van Leerdam. Deze staat tot op de dag van vandaag op nummer 1 in het proces. 'The voice of the customer' dat is waar het allemaal om draait. Het schoon produceren van de door Medistad gemaakte producten is ook sterk geïnnoveerd. Liepen de medewerkers vroeger op houten laboratoriumjas door de cleanroom, nu is de kleding vervangen door een synthetische overall uit één stuk. Daarbij draagt een ieder cleanroomschoenen, operatiehandschoenen en een mondkap.

Op het moment dat ik Gerard spreek is een groot nieuw project gaande, namelijk de introductie van 'lean manufacturing'. Deze managementfilosofie is ontwikkeld door Toyota en behelst onder meer het streven naar continue verbetering van de productieprocessen en het elimineren van verspillingen (bron: Wikipedia). Het is niet toevallig dat dit project nu gaande is. Het Amerikaanse Danaher, dat Pall heeft overgenomen, past namelijk 'lean manufacturing' al toe sinds de tweede helft van de jaren '80. Aan het eind van ons gesprek vraag ik naar de verwachtingen voor Medistad. Gerard noemt hierop de doelstelling voor 2016: 30% productiegroei!

Elhoek Metaal

Benno Hoekstra heeft het vak geleerd in het bedrijf van zijn vader Ben en op de LTS in Wieringerwerf. Eind jaren zeventig/begin jaren tachtig kwam bij machinefabriek Hoekstra vanuit Stadtman de vraag: 'Kunnen jullie ook elektroden maken?'. Bedoelde elektroden waren mallen waarmee producten van pvc-folie werden gelast, ze worden ook wel als matrizen aangeduid. Het lukte om die elektroden te vervaardigen. Zoon Benno en diens vrouw Marijke voorzien een goede toekomst voor de vraag naar deze elektroden en ze besluiten voor de productie daarvan een eigen bedrijf te beginnen in het leegstaande pand Breek 1. Het bedrijf start in 1985 onder de naam Elhoek (Electroden Hoekstra).

Afb.4: Benno Hoekstra aan de freesbank.

Ze maken niet alleen elektroden voor Stadtman, maar ook voor Medistad (nierdialysezakken) en voor bedrijven in Duitsland en de rest van de Benelux.

Bij Elhoek werkten op een gegeven moment, naast Benno en Marijke, nog twee medewerkers. Helaas moest van hen afscheid worden genomen in de moeilijke jaren 1993-1995. Ze zijn getweeën verder gegaan, waarbij sinds 2010 het accent werd verlegd naar de metaalbewerking. In maart 2014 trof het noodlot hen, toen Marijke ernstig ziek werd en heel snel overleed. Nu gaat Benno alleen verder. Hij krijgt nog steeds zijn opdrachten op het gebied van elektrodenbouw en metaalbewerking. Ze komen uit de regio maar ook uit andere provincies, bijvoorbeeld de vervaardiging van het prototype van een lamp voor een design bedrijf uit Zuid-Holland. De massaproductie wordt dan weer uitbesteed aan andere bedrijven. Als het aantal opdrachten hemzelf teveel wordt, draagt Benno die op zijn beurt weer over aan bevriende bedrijven.

Bomoplast

Bomoplast is opgericht door Piet Bot en Rinus Moerkens. Piet heeft, na de opleiding aan de LTS in Grootebroek, eerst een jaar bij Jongert gewerkt. Dat werk beviel hem niet en hij stapte in 1963 over naar Stadtman. Daar maakte hij matrijzen totdat hij in militaire dienst moest. Teruggekeerd uit dienst lag het voor de hand om weer bij Stadtman aan de gang te gaan; er gold namelijk een terugkeerverplichting voor dat bedrijf. Maar na een gesprek aldaar, besloot hij anders. Hij had niet het gevoel met de leiding overweg te kunnen. Via de vakbeweging verkreeg hij een lijstje met adressen van bedrijven die in zijn interessegebied lagen. Het werd Avoplast uit Amsterdam. Dat bedrijf werkte met gehandicapten en Piet werd er chef van de lasafdeling. Het was een goede leerschool; er werd heel professioneel gewerkt, alhoewel niet erg efficiënt. Toch bleef er geld over!

Piet was inmiddels het reizen aardig zat geworden en dacht: 'Dat maken van plastic mapjes kan ik zelf ook wel'. Hij is toen begonnen in de schuur van Krul op de Oostersingel met 1 machientje. Dat apparaat kostte f 6.000,- en hij kocht het bij de importeur. Vanuit de opgedane ervaring, wist hij precies wat hij moest bestellen. Uiteraard zat hij niet in de massaproductie die Stadtman draaide, maar in wat men noemt een 'niche' in de markt voor speciale producten. 'Arbeidsintensief priegelwerk' noemt Piet het zelf. Al snel kwam de eerste order en begon het te lopen; er kwamen machines bij, plus eerst ook zijn zusters en na een jaar ook compagnon Rinus (van 1970-1987). Vanaf 1972 tot het eind is ook zijn vrouw Lia in de zaak werkzaam geweest (vanaf 1987 was ze tevens medevenoot). In drukke tijden waren ze soms met zes personen bezig.

Afb.5: Boven: pand Bomoplast aan de Oostersingel; beneden: Piet Bot achter machine (1974).

De orders kwamen uit het hele land. Met name de lederwarenindustrie is een belangrijke klant geweest. De eerste was Castelijns en Beerens uit Waalwijk en kwam binnen via vertegenwoordiger Theo Bos van een groothandel die voor Alcor Draka uit Enkhuizen de afzet van folie verzorgde. En die folie was de grondstof voor Bomoplast. Volgens Bos was er een markt voor het lassen van onderdelen op leren etuis, speciaal als er een gouden randje op zat! Dat liep heel goed en er kwamen vele klanten uit die branche bij, totdat.....de hele branche naar Azië verkaste!

In overleg met boekhouder Piet Gieling is Piet op een gegeven moment verhuisd, met bedrijf en al, naar Turfhoek 2. Hij kocht dat pand van Co Hoek. Hij heeft daar productie gedraaid tot december 2010; in totaal stond hij 42 jaar ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Zijn oudste klant heeft hij 40 jaar lang bediend! Inmiddels is overigens de markt nog verder verkleind door de opkomst van internet en de introductie van allerlei pasjes, die bijvoorbeeld de rijbewijzen hebben vervangen. De resterende productie draait nu bij Elhoek.

Het was voor Piet en Lia niet zo'n heel grote overgang na het stoppen met het bedrijf. Al eerder had Piet als nadeel ervaren dat ze behoorlijk opgeslokt werden door het maken van etuis e.d. Ze maakten lange dagen en spraken maar weinig mensen, want contact met de klanten ging uitsluitend per telefoon en fax. Het sociale leven moest opgebouwd! En zo is Piet de gemeentepolitiek ingestapt, onder meer van 1984-1998 in de raad. Daarna is hij nog 12 jaar lid geweest van de Westfriese Urgentiecommissie.

Lia is actief geworden bij de kerk en fungeert ook als trouwambtenaar.

Vlaar Techniek

Koos Vlaar, uit Midwoud, was bezig met een klus aan het besturingsbeheer voor het Waterschap Westfriesland, toen het bedrijf uit Heerhugowaard waarvoor hij werkte failliet ging. Koos besloot om die klus vanuit huis verder op te pakken. De contactpersoon bij het waterschap, de heer Bloemhof, ging akkoord met deze gang van zaken. Toen Koos vertelde dat hij eigenlijk nog een technische man zocht voor erbij, kon die meteen zijn zoon Hein aanbevelen. Hein was net afgestudeerd in de elektrotechniek aan de HTS. En zo zijn Koos en Hein begonnen; in een woonhuis in Midwoud is Vlaar Techniek geboren. Maar Koos is er al vrij snel uitgestapt omdat hij wilde terugkeren naar Ghana. Zijn rol werd overgenomen door broer René Vlaar.

Na enige tijd kwam uit een faillissement een geschikt pand beschikbaar aan de Klinkhamer in Medemblik. Dat is door René en Hein aangekocht en daar hebben ze hun activiteiten voortgezet. Samen hebben ze het bedrijf uitgebouwd totdat er acht personen werkten. Toen hield René het rond 2005 ook voor gezien. Hij werd uitgekocht door Hein, die sindsdien directeur/eigenaar is.

Intussen is het bedrijf uitgegroeid tot twintig mensen. Het is een toonaangevende speler geworden op het gebied van de besturingstechniek voor gemalen en bekend bij alle waterschappen; één van de weinige bedrijven die zich helemaal concentreren op het water.

Zeer grote concurrenten als Imtech en Cofely (het vroegere GTI) brengen niet die specifieke expertise over water mee, waardoor Vlaar Techniek zo'n goede sparringpartner is voor de klanten. Ook hebben die bedrijven een grotere overhead, wat doortikt in de prijzen. Veel indruk maakt op mij dat Vlaar Techniek niet alleen software vervaardigt, maar dat er ook zo'n 10 man hardware produceert: kasten vol met draden, die aan de hand van dikke schema's worden bevestigd!

Innovatie vindt ook plaats bij het bedrijf en wel vooral via het combineren van bestaande oplossingen om daarmee nieuwe problemen te kunnen tackelen. Vlaar Techniek vraagt geen patenten aan. Hein Bloemhof geeft als zijn mening dat je met snelheid van innovatie beter opgewassen bent tegen concurrentie dan met bescherming door middel van patenten.

Op de website is een keur van uitgevoerde of in uitvoering zijnde projecten te vinden. Ik noem er drie. De eerste is het gemaal van de Vier Noorder Koggen (VNK) te Onderdijk dat in 2015 is gerenoveerd. Het gemaal werkt nu helemaal met elektromotoren; de Bolnes dieselmotor, die er in 1978 was geplaatst, is eruit gehaald.

Deze motor heeft overigens ook nog dienst gedaan in het stoomgemaal: van 1973 tot 1978. Het tweede project is de renovatie van de Lely. Een aparte problematiek vormt daar het feit dat het gebouw volledig uit beton is opgetrokken en geen bakstenen bovenbouw kent, zoals bijvoorbeeld het VNK-gemaal. Het derde is het nieuwe boezemgemaal van het Hoogheemraadschap.

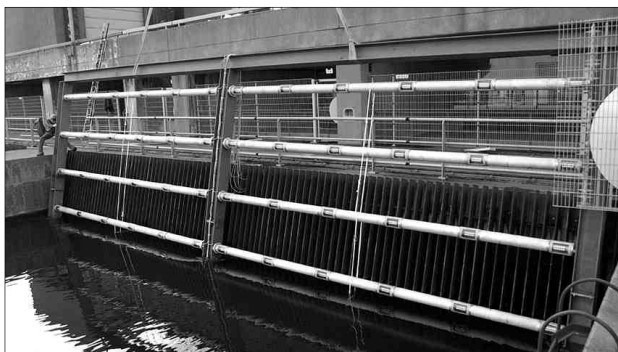
Afb. 6: Vervaardiging hardware, vooraan Hein Bloemhof (2016).

Dit is eind 2016 afgerond; het is één van de grootste gemalen in Nederland en helemaal uitgevoerd met visvriendelijke pompen. Het gemaal heet Schardam en is inmiddels omgedoopt tot gemaal C. Mantel (voormalig Hoogheemraad Hollands Noorderkwartier). De capaciteit van het gemaal is ruim 2000 m³ per minuut, terwijl gemaal Vier Noorder Koggen blijft steken op ca. 1500 m³ per minuut.

Afb.7: Gemaal C. Mantel-binnen (2016).

Bij visvriendelijke pompen denk je automatisch ook aan FishFlow Innovations uit Medemblik. En inderdaad wordt regelmatig samengewerkt met FishFlow als het gaat om visvriendelijke oplossingen. Daarnaast werkt Vlaar Techniek heel veel samen met andere bedrijven die visvriendelijke oplossingen nastreven. Tevens worden voor FishFlow de energiezuinige stroboscopen gemaakt, die onder water geplaatst worden. De stroboscopen voorkomen dat vissen een inlaat inzwemmen van een niet visvriendelijk gemaal of elektriciteitscentrale.

Afb.8: Stroboscoop (2016).

Tenslotte vraag ik Hein naar zijn toekomstverwachtingen. Daar is hij niet pessimistisch over. Er blijft water vallen en dat wordt eerder meer dan minder. Waterschappen worden daardoor steeds weer voor problemen gesteld en Vlaar Techniek kan, als ervaren partij, voor de oplossing ervan veel betekenen. Het bedrijf heeft nu eenmaal veel kennis van de gedragingen van water en die kennis zal haar nut bewijzen. Inmiddels is het bedrijf verhuisd naar de Almereweg 34, het voormalige pand van Ruitertimmerfabriek.

FishFlow Innovations

August (Guus) Manshanden was visser op de binnenwateren, evenals zijn vader. August kwam echter al vroeg te overlijden en daardoor moest zoon Gerard al op zestienjarige leeftijd de visserij overnemen. Aanvankelijk viste hij uitsluitend in de Wieringermeer op paling. Vanaf 1990 ging hij ook op het IJsselmeer vissen: paling en brasem.

Op een gegeven moment raakte hij bij het biologisch beheer van groen water betrokken; dat moest weer schoon en helder worden. Hij kwam daardoor in contact met het ingenieursbureau Witteveen+Bos. Visbioloog Marcel Klinge van dat bureau was bezig met een opdracht over vissterfte bij een gemaal. Gerard was daar al over aan het nadenken en het idee dat Gerard had om poldergemalen visveilig te maken heeft de naam gemaalvispassage gekregen. Het idee is vervolgens in samenwerking met Witteveen+Bos verder uitgewerkt. Deze samenwerking heeft ertoe geleid dat de eerste gemaalvispassage in 2005 in opdracht van Waterschap Hunze en Aa's is gebouwd in gemaal Meerweg in Haren (Groningen).

Vervolgens is in 2006 FishFlow Innovations opgericht als formeel samenwerkingsverband tussen Witteveen+Bos en G.A.M. Manshanden Productie B.V. Het minderheidsbelang van Witteveen+Bos is per 1 januari 2012 aan Manshanden overgedragen. FishFlow Innovations heeft als doel, zo is op de website te lezen, het bedenken, ontwikkelen en realiseren van innovatieve voorzieningen voor de passage en wering van vis. Met behulp van de producten wil het bedrijf een bijdrage leveren aan het oplossen van knelpunten voor vismigratie en het voorkomen van sterfte en beschadiging. Kenmerkend voor de producten van FishFlow Innovations is dat het natuurlijke gedrag van de vissen centraal staat. Door in te spelen op de natuurlijke gedragingen en voorkeuren van vissen ontwikkelt FishFlow Innovations effectieve migratievoorzieningen voor vissen.

Gerard heeft heel wat uitvindingen op zijn naam staan. Een belangrijke is de vijzel, een soort schroef die het centrale element van pompen vormt. Over het vijzelgemaal is het volgende op de website gemeld: *'Bij conventionele vijzels loopt de schroef over de volle breedte door tot aan het uiteinde van de vijzel, waardoor de eerste windingen bij elke draai door het water slaan. Een tik van de eerste windingen kan vissen ernstig verwonden. In de gepatenteerde inlaat van het visveilige vijzelgemaal neemt de breedte van de vijzelbladen gedurende de laatste windingen af, zodat de bladen teruglopen naar de buitenkant van de vijzel tot ze uiteindelijk op lijken te gaan in de buis rond de vijzel. De tweede innovatie in het visveilige vijzelgemaal is dat de vijzel over de gehele lengte omhuld wordt. Deze omhulling draait mee, waardoor er geen ruimte meer bestaat tussen de vijzel en de wand.'*

De omhulling is glad afgewerkt aan de binnenzijde, waardoor daar geen visschade kan ontstaan. De omhulling en de aangepaste vijzelbladen zorgen ervoor dat de vijzel niet langer door het water slaat en de vis niet meer beschadigd of beklemd kan raken. Dankzij de omhulling treden er geen lekverliezen op zodat het visveilige vijzelgemaal op een lager toerental kan draaien en zodoende een hoger rendement heeft dan conventionele vijzelgemalen. Het visveilige vijzelgemaal is ook uit te voeren als vijzel-turbine. De vijzel-turbine kan ingezet worden voor het oppompen van water, maar kan daarnaast ook als visveilige turbine worden ingezet om energie op te wekken.'

Afb.9: Doorsnede vijzelgemaal (2016).

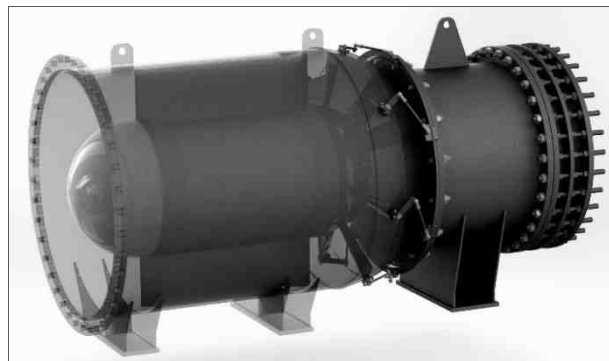

Afb.10: Plaatsing visveilig vijzelgemaal Bells & Mocketts in Engeland (2018).

Een andere uitvinding van Gerard betreft de rotor van de visvriendelijke turbine. Van de website: 'Sterfte van vis tijdens het passeren van turbines in waterkrachtcentrales is een wereldwijd probleem, met name voor migrerende vissoorten. FishFlow Innovations heeft in samenwerking met Pentair Fairbanks Nijhuis een visvriendelijke lagedruk turbine ontwikkeld. De turbine is bewezen visvriendelijk en heeft vergelijkbare rendementen als conventionele lagedruk turbines. Ook is het vaak mogelijk bestaande turbines te voorzien van een visvriendelijke impeller. Deze gepatenteerde visvriendelijke turbine kan door Nijhuis Pompen.....en FishFlow Innovations voor alle voorkomende bedrijfssituaties op maat worden ontwikkeld en geproduceerd.'

Deze turbine is bijvoorbeeld toegepast bij de Vispassage Afsluitdijk die recentelijk in het nieuws was.

Energieopwekking is een steeds belangrijker aspect geworden van deze vinding en daarmee is het belangrijke gebied van de getijdenenergie betreden. Dit leidt via o.a. het ministerie van EZ tot bezoek van een Japanse delegatie en via contacten van havenmeester Wijnand Baerken tot een bezoek van FishFlow Innovations aan Canadese turbines.

Afb.11: Visvriendelijke turbine (2016).

Hieronder ziet u een vrije stromingsturbine. Dit is eveneens een product dat toegepast gaat worden op het gebied van de getijdenenergie. De stalen kooi met turbine wordt neergelaten in een betonnen 'huis' dat op de zeebodem is gebouwd. Voorlopig worden deze turbines zelf gebouwd. Gesprekken zijn gaande met een grote aannemer om onder de drijvers van een drijvende brug 14 acht meter hoge turbines te plaatsen. Die worden dan van composiet en ook weer in de eigen fabriek vervaardigd.

Afb.12: Vrije stromingsturbine.

Een andere uitvinding die we moeten noemen is de scheepsschroef die Gerard heeft ontwikkeld. Deze is heel stil (geen cavitatie) en 'visvriendelijk'. Ook hierop heeft hij patent verkregen en hij laat de schroef in licentie vervaardigen.

FishFlow Innovations is gevestigd in een drietal panden. De administratieve afdeling is gevestigd in het voormalige pand van 'De Woonschakel' op Dissel 4. De ontwikkeling van nieuwe producten geschiedt in de naastgelegen hal. Daar zit een geschiedenis aan vast. Toen Bobé werd verkocht door Hagemeijer, werd het Sinus-Bobé genoemd door de nieuwe eigenaar Donald Knight (die tevens directeur was van Smit-Sinus te Nijmegen). Het pand aan de Dissel, nu van FishFlow, werd gekocht door Donald Knight en Victor Muller (de man van Spijker en Saab) van Snel Golfkarton (het pand is zo hoog om de papierrollen op te slaan). Hierin werd een firma gevestigd die was opgericht door Donald Knight genoemd SI-autoparts. Er werden auto onderdelen verhandeld die werden geproduceerd in India. Toen SI-autoparts werd opgeheven werd het tot aan het faillissement gebruikt door Sinus-Bobé. Gerard Manshanden heeft het pand gekocht van Knight en Muller, de toenmalige eigenaren.

Als derde heeft Gerard op een gegeven moment de polyesterfabriek van KD gekocht. Daar werden onder meer *componenten voor FishFlow Innovations vervaardigd*. Toen de fabriek failliet was gegaan is hij overgenomen. Die componenten worden er nog steeds vervaardigd en daarnaast worden buizen en verbindingstukken van composiet gemaakt voor bijvoorbeeld de wegebouw of tanks voor vrachtwagens. In totaal telt FishFlow Innovations 12 werknemers.

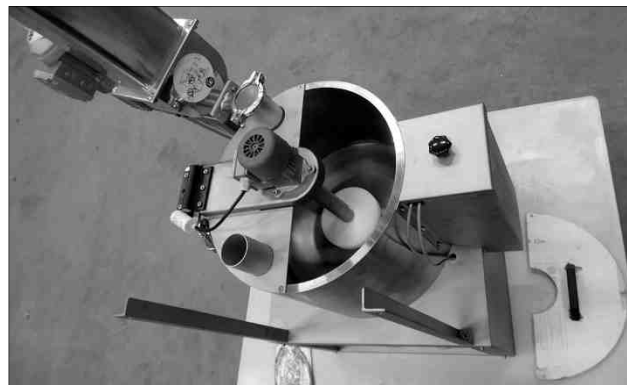
Samenwerking met de TU Delft moet hier nog worden genoemd. Deze behelst onderzoeken naar de efficiëntie van de uitvindingen. Gevraagd naar het toekomstperspectief zegt Gerard tenslotte dat er nog een massa vernieuwingen mogelijk zijn op het gebied waarop hij gespecialiseerd is. Hij noemt zich een uitvinder, die vervolgens een markt zoekt voor de toepassingen. Met dat laatste is hij de meeste tijd kwijt.

Mazcom Metaaltechniek

Alle begin is klein, zo ook dat van Mazcom Metaaltechniek B.V. Wim Mazereeuw had al van jongs af aan plannen om voor zichzelf te beginnen. Tijdens zijn MTS schooltijd kon hij een draaibank overnemen van school. Deze werd geplaatst en vervolgens werd er een klein schuurtje omheen gebouwd, erg handig dat je vader timmerman is. In 1990, na zijn diensttijd, werd het allemaal serieus; een inschrijving bij de Kamer van Koophandel was het gevolg. Begin 1992 werd een pandje van 150 m² in gebruik genomen in Medemblik, gebouwd door vader Mazereeuw in zijn vrije tijd.

In 1996 kwam de eerste man in dienst en toen ging het allemaal snel. Begin 1998 werd het huidige pand, Klinkhamer 5, in gebruik genomen. In 2007 is dat pand voorzien van een aanbouw, waardoor de oppervlakte verdubbeld is. Bovendien is er fors geïnvesteerd in uitbreiding van het machinepark. Mazcom is dus gereed voor de toekomst.

Het metaalbewerkingsbedrijf heeft een breed werkgebied, zowel verspanend als niet verspanend. De klanten zijn actief in vrijwel alle branches. Als voorbeeld kan dienen een coatingmachine voor zaden. Deze is in samenwerking met een zelfstandig werkende zadenexpert ontworpen en wordt nu al een aantal jaren gebouwd. De machines draaien bij vrijwel alle grote zadenleveranciers zoals Monsanto, Sakata etc. Zij worden over de hele wereld geplaatst o.a. Mexico, Israël, China, Japan, India, VS, Frankrijk, Chili etc. De bijdrage van Mazcom betreft het complete mechanische deel, de besturing met de software gebeurt via een ander bedrijf in het oosten van het land.

Afb. 13: Coatingmachine (2017).

Om dit alles te kunnen realiseren beschikt Mazcom over een ploeg van circa 20 vaklieden, waaronder een kleinzoon van smid Harm van de Wetering, en over een modern en uitgebreid machinepark in een moderne bedrijfshal van circa 2000 m². Naast verspanende en niet verspanende metaalbewerking kan Mazcom ook producten of machines ontwikkelen en tekenen. Het bedrijf beschikt verder over een aparte montageruimte, een spuitcabine, een service bus en ruime eigen transportmogelijkheden.

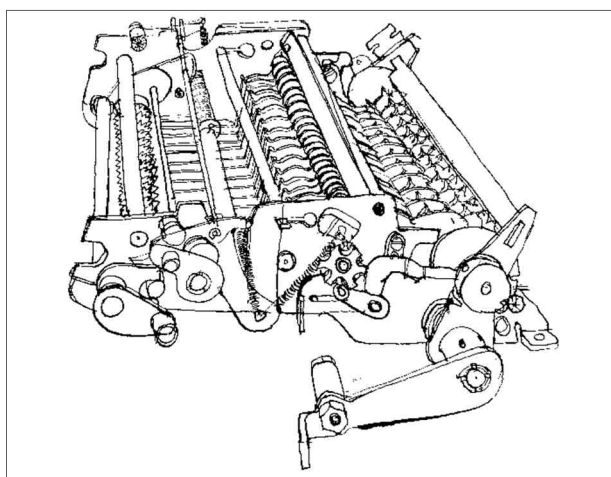
Monroe Calculating Machine Company Holland

Monroe is van oorsprong (1912) een Amerikaans familiebedrijf en op het moment dat het naar Europa komt is het, naar eigen zeggen, de grootste fabriek van rekenmachines ter wereld. Het bedrijf besluit om deze kant op te komen vanwege de dollar schaarste, die vlak na WO II export vanuit Amerika beperkt. Dan maar in Europa produceren, bijvoorbeeld in Nederland dat actief probeert dergelijke 'pioniers' binnen te halen. Monroe stuurt experts op zoek naar een geschikte plaats voor een proef met de productie van de eenvoudigste types rekenmachines.

Nederland (en vooral Amsterdam) bleek de gunstigste voorwaarden te bieden, mede door de ondersteuning via de overheidsinstanties. In september 1950 is begonnen met het bouwen van kleine handrekenmachines uit onderdelen die kant-en-klaar uit Amerika kwamen. Spoedig daarna werd overgegaan op het produceren van halfautomatische elektrische rekenmachines en ook de vervaardiging van onderdelen. Vervolgens werden de schrijvende telmachine en de volautomatische rekenmachine aan het assemblageprogramma toegevoegd. De onderdelenfabricage werd eveneens steeds verder uitgebreid. Er werd daarom steeds bijgebouwd in Amsterdam en ook het aantal personeelsleden groeide tot ca. 300 in 1957-1958. In die tijd ging Monroe samen met het snelgroeiende elektronicabedrijf Litton Industries.

De ruimte in Amsterdam en het vinden van arbeidskrachten aldaar, waren inmiddels een bottleneck geworden en daarom werd door Monroe een afdeling gesticht in Medemblik. In eerste instantie wordt de industriehal aan de Graaf Florislaan van de gemeente gehuurd. In 1964 wordt een nieuw gebouwde industriehal aan de Randweg gehuurd. Koorn's Bouwbedrijf heeft de bouw onderhands aangenomen. De locatie Graaf Florislaan ging toen dicht.

Martin Schoen is, na afronding van de mulo bij de fraters, in 1964 bij Monroe begonnen. Aan de assemblagetafel zette hij daar elektrische motoren voor de rekenmachines in elkaar. Daarna heeft hij gewerkt op de afdeling onderdelenfabricage: frezen, boren, puntlassen etc. Op de bijgevoegde tekening is het hart van de rekenmachine zichtbaar.

Afb. 14: Het hart van de rekenmachine.

Uiteindelijk komt Martin te werken in het magazijn, van waaruit de benodigdheden voor de productie worden aangevoerd.

(Terzijde: Monroe zou destijds een grote rol hebben gespeeld bij het aantrekken van Turkse arbeiders, rechtstreeks uit Turkije. In deze periode wordt de kiem gelegd voor de relatief grote Turkse gemeenschap in Medemblik.

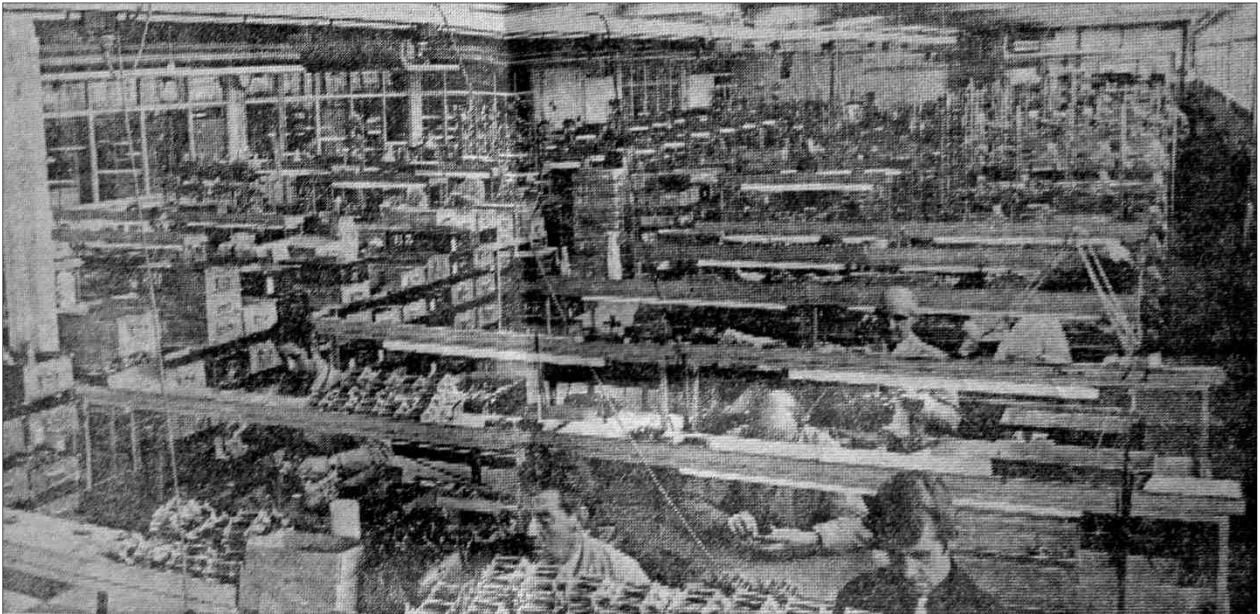
Kennelijk is de periode van structureel arbeidsoverschot voorbij.).

De personeelsvereniging van Monroe had een eigen maandblad, Monroe Post (MP) geheten. Martin kon nog vijf stuks terugvinden. Het blad ademt een positieve sfeer en Martin is ook zeer positief over het bedrijf. Er is veel sociaal getinte informatie te lezen: foto's van Piet Steeman als jongste medewerker aanwezig op een personeelsfeest; Herman Eelsing tijdens een damwedstrijd; Jasper Veen, ook aan het dammen. Daarnaast staat in MP ook informatie over de productieve activiteiten in het bedrijf. In maart 1967 wordt het productieschema voor de komende 12 maanden besproken: 10% stijging bij de assemblage en 20% bij de onderdelen (wegens export naar Amerika). In december 1968 wordt tevreden geconstateerd dat de productiedoelstellingen zijn gehaald en worden hogere aantallen voor 1969 verwacht.

Monroe wil dan ook uitbreiden in Medemblik en na onderhandelingen met de gemeente wordt besloten de bedrijfshal aan de Oude Haven van chocolade-fabriek Van Houten over te nemen. Van Houten stopte in Medemblik en bij deze actie kon ook een groot deel van het personeel overstappen naar Monroe. Deze vestiging ging aan 160 mensen werk bieden en binnen enkele weken zou nog eens 40 man in een productielocatie aan de Burgemeester Schoutsenstraat (v/h Wala) aan de gang kunnen gaan (Noord Hollands Dagblad 29 mrt 1969).

Na maart 1969 is het toch misgegaan met de productie van rekenmachines. In de loop van 1971 liep het werk eraan terug. Volgens dhr. Salomons van de Industriebond NVV was het een 'kwalitatief slecht product' en heeft Monroe zich daardoor 'niet in de concurrentie op de markt van elektronische rekenmachines staande kunnen houden' (Reformato-risch Dagblad 16 aug 1974). Op een Amerikaans website kwam ik een bericht tegen dat de rekenmachines van Litton te duur waren ten opzichte van de concurrentie uit Japan. Ook werd gesteld dat de innovatie van Litton vooral gericht was op de defensie-industrie. Hoe dan ook, de productie van rekenmachines verdwijnt en ervoor in de plaats komt de productie van schrijfmachinewagens van het type Imperial. Litton had in 1966 het Engelse bedrijf The Imperial Typewriter Company overgenomen.

In de Monroe Post van juni 1972 lezen we echter dat het vrij slecht gaat met het Imperial-concern. Nederland maakt meer wagens voor Engeland dan daar nodig zijn voor de afzet van typemachines. Onder meer wordt werktijdverkorting aangevraagd en de Monroe Post in haar huidige vorm opgeheven. Er blijken diverse divisies van Litton verlies te maken en dat leidt tot onderzoek, waarbij verliesge-vende onderdelen worden onderscheiden van de winstmakers. Het gevolg is: afschrijving van verliesge-vende activiteiten.

Afb. 15: Nieuwe bedrijshal Monroe, rechtsonder Martin Schoen (1969).

In 1972-'73 komen de donkere wolken die over Litton waaien, pal over Medemblik heen en vindt sluiting plaats van deze vestiging. Blijkens een mededeling van directeur Bergman aan het personeel, op 24 november 1972, is er overcapaciteit in de fabrieken te Amsterdam en Medemblik. Besloten is dat de productie van schrijfmachinewagens in Amsterdam wordt geconcentreerd, waarbij vanuit Amerika toestemming is verleend productie van onderdelen vanuit Engeland over te hevelen naar Holland. Het productiepersoneel in Medemblik zou kunnen pendelen op Amsterdam. Na 1 januari 1973 zal de fabriek in Medemblik nog maximaal 1 jaar open blijven.

Vele protesten volgen: van pamfletten van de CPN en personeel plus kinderen van de mavo tot oproepen van notabelen. Op 1 december 1972 gaat een brief van B&W naar de Minister van Economische Zaken. In deze brief wordt aangegeven dat er 106 werknemers zijn bij Monroe. Dat is 14% van het totaal aan arbeidsplaatsen in de 21 industriële bedrijven te Medemblik. Gememoreerd wordt aan het feit, dat Medemblik tot ontwikkelingsgemeente is aangewezen in het streekplan voor Westfriesland-Oost en tot het jaar 2000 zou moeten uitgroeien tot ca. 18.000 inwoners.

Hierdoor zou een deel van de bevolkingsoverloop uit de Randstad moeten worden opgevangen. Die taakstelling heeft de gemeente op zich genomen, maar dat kan alleen gestalte krijgen door impulsen van buitenaf. Medemblik moet geen slaapstad worden en daarom wordt gevraagd de beschikking van 5 augustus 1971, waarin de investeringspremieregeling is stopgezet, weer in te trekken. Immers de industriële ontwikkeling is in Medemblik nagenoeg stil komen te liggen.

Minister Langman stelt in zijn antwoord dat de teleurstellende industriële ontwikkeling vooralsnog niet verontrustend genoemd kan worden gezien het algemene karakter van de huidige terughoudendheid op het gebied van nieuwe investeringen en kan evenmin worden toegeschreven aan de schorsing van de premieregeling. Herziening van zijn besluit acht hij onder de huidige omstandigheden niet noodzakelijk en niet gerechtvaardigd. In een vervolgbrief van 15 maart 1972 aan EZ vermelden B&W de gevolgen voor de werkgelegenheid in onderstaande tabel.

Werkgelegenheid in Medemblik ten tijde van de sluiting van Monroe				
	1960		1972	
	absoluut	%	absoluut	%
Landbouw	150	10,7	69	4,6
Industrie (1)	193	13,7	720	48,2
Bouwnijverheid	283	20,1	158	10,5
Diensten	782	55,5	548	36,7
Totaal	1408	100	1495	100
Aantal inwoners	5141		5835	
(1) Bedrijven met 10 of meer werknemers				

Speciale aandacht wordt gevestigd op de absolute afname in de sector dienstverlening. Deze hangt samen met de opheffing of het vertrek van een aantal instituten: Ambonezen woonoord, jongensinternaat Sint Radboud, provinciaal psychiatrisch ziekenhuis, zetel Waterschap naar Hoorn, sluiting veiling. De industriële sector zou ter compensatie de komende 10 jaar gemiddeld tenminste aan 60 personen extra werkgelegenheid moeten bieden. Nogmaals wordt aan de minister gevraagd om stappen te ondernemen.

Ook in de kranten wordt uitgebreid aandacht besteed aan de sluiting van Monroe. Natuurlijk in het Noord Hollands Dagblad, maar in het dossier bij het Westfries Archief zitten ook berichten uit NRC/Handelsblad en Vrij Nederland. Het bericht in de NRC refereert aan de nieuwe weg (A7) tussen Amsterdam en de Afsluitdijk die eind 1978 klaar is. Dat zal de bereikbaarheid van Medemblik verbeteren. In dat bericht meldt gemeentesecretaris Scheepstra nog dat, in tegenstelling tot wat wel wordt gesuggereerd, Monroe destijds niet van een premiereregeling gebruik heeft gemaakt.

Opvallend is een bericht in het Noord Hollands Dagblad van 30 november 1972 onder de kop 'Ook expansie bij de industrie - Bobé en Conyplex varen uitstekend in Medemblik'. Bobé gaat een nieuwe fabriek bouwen en verwacht in 1977 tot 150 werknemers te zijn uitgegroeid en in 1986 tot een fabriek voor 350 mensen. Conyplex gaat twee nieuwe hallen bouwen en het werknemersbestand zal daardoor in 1973 groeien van 125 naar 150 personen.

Monroe laat, ondanks al deze commotie, in een brief aan B&W van 28 december 1972 weten te volharden in het besluit om het bedrijf in Medemblik in de loop van 1973 te sluiten. Op 31 juli 1973 is dat ook daadwerkelijk gebeurd. Amsterdam zou een jaar later sluiten (Reformatoisch Dagblad 16 augustus 1974). Martin Schoen is na die tijd werkzaam geweest in de automaterialen-groothandel: Jobé, Wijmar en Cartal-Rijsbergen. Hij deed dat als magazijnbediende, dan wel vestigingschef in verschillende plaatsen in de Noordkop. Litton Industries ten slotte, is in 2001 opgekocht door Northrop Grumman Corporation, een bedrijf dat net als Litton veel activiteiten heeft in de defensie-industrie.

Europese Hardmetaalfabriek

Ik heb al diverse malen melding gemaakt van de rol die burgemeester Letschert heeft gespeeld bij de industrialisatie van Medemblik. Ook bij de komst van de Europese Hardmetaalfabriek blijkt dit het geval en wel via de contacten die er toentertijd waren met zusterstad Runderoth. Een aantal eigenaren van de Edelfabrikwerke in Runderoth en Düsseldorf gaat, na bezoek aan de zusterstad, een nieuw bedrijf in Medemblik opzetten. Uit de nota over de gemeentebegroting van 31 januari 1963 blijkt dat de Europese Hardmetaalfabriek zich op het industrieterrein zal vestigen met een bedrijf van ca. 50 man en forse uitbreidingsmogelijkheid.

Uit de notulen van de raadsvergadering van 14 februari blijkt dat Europese Hardmetaal onder meer boorkoppen gaat maken. Qua financiële draagkracht is het volgens de Economisch-Technologische Dienst van de provincie NH het beste bedrijf dat zich ooit in Medemblik heeft gepresenteerd. Er zal met 20-25 man worden gestart en er zal ook voor ongeschoold personeel werk zijn aan de machines, is de verwachting.

Het voorstel tot het verlenen van financiële medewerking wordt aangenomen.

Tijdens de raadsvergadering van 8 april deelt burgemeester Letschert mee dat de gemeente geen hypotheek zal hoeven te verstrekken aan Europese Hardmetaal, omdat die elders zal worden genomen. Uit een brief van 2 april aan de raad bleek overigens al dat de gemeente geen lening meer mócht verstrekken omdat het beleid is geworden dat, in het kader van het nationale industrialisatiebeleid, financiële medewerking door lagere overheden als ongewenst wordt beschouwd. Gestart wordt met 18 personeelsleden. Een zeer belangrijk onderdeel van de productie zal bestaan uit de vervaardiging van hoogwaardige grondstoffen voor levering aan andere hardmetaal- en zogenaamde poedermetallurgische bedrijven in Europa. Het bedrijf verkrijgt van het ministerie van EZ de gevraagde prijsreductie bij de aanschaf van het industrieterrein.

Jaap Loos heeft enige tijd gewerkt bij Europese Hardmetaal. Hij is de zoon van Arie Loos, die voorheen een garage had op Hoogsteeg 12. Tot hij in dienst ging heeft Jaap bij zijn vader in het bedrijf gewerkt: schuiten teren, benzine leveren aan schuiten en sleutelen aan auto's. Na zijn diensttijd heeft hij bij Jan Kühr gewerkt (Reico) en dat hield in het buigen en zagen van pijpen voor de stoelen en tafeltjes. Ook heeft hij bij Europese Hardmetaal als onderhoudsmonteur gewerkt. Daar werden, onder hoge temperaturen, boorpunten gemaakt voor werkzaamheden met beton en in de mijnen. Echter Europese Hardmetaal is volgens Jaap niet lang in Medemblik gebleven; hij denkt dat hij er vier of vijf jaar heeft gewerkt. Toen directeur Griffiths in 1967 overleed, zou diens beoogde opvolger nabij Hoorn aan zijn chauffeur de opdracht hebben gegeven om te keren, omdat hij het veel te ver weg vond liggen!? In het NHD van 23 november 1967 staat iets anders te lezen: 'Het bedrijf, dat sinds 1963 op het nieuwe industrieterrein van Medemblik was gevestigd, raakte in moeilijkheden door de slechte economische markttoestand, speciaal voor zijn product. Daarmee zou het einde in Medemblik zijn ingeluid'. Wellicht werd met die slechte markttoestand bedoeld op de sluiting van de mijnen vanaf 1 april 1966. Jaap maakt namelijk ook melding van geregelde transporten van boorpunten naar Limburg, per transport wel met een waarde van f 80.000,-. Hij heeft vervolgens enkele jaren bij Stadtman gewerkt als onderhoudsmonteur en maker van lasmatten en uiteindelijk nog 22 jaar bij Feenstra als cv-monteur. Jaap is ongeveer een jaar na dit interview overleden.

Overigens bestaat het moederbedrijf van Europese Hardmetaal nog steeds en wel al 150 jaar onder de naam Dörrenberg Edelfabrik GmbH. Naast de hoofdvestiging in Runderoth zijn er nog twee vestigingen in Duitsland en één in Engeland. Ik heb geprobeerd contact op te nemen, maar kreeg geen antwoord op mijn verzoek om informatie.

In Medemblik zijn, na het vertrek van Europese Hardmetaal, op die locatie het distributiebedrijf van Végé en een garagebedrijf gevestigd geweest. Nu staat daar de supermarkt van Deen.

MPB Europa B.V. / Timken

Op 25 september 1964 ligt er een voorstel van B&W voor de bouw van een industriehal aan de Overleek in het kader van een Europese hoofdvestiging van het Amerikaanse bedrijf Miniature Precision Bearings Corporation (MPB) uit Keene New Hampshire. Er hebben dan al geruime tijd onderhandelingen plaatsgevonden met dit bedrijf. Het benodigde krediet is f 98.240,- en de hal zal worden neergezet door aannemersbedrijf Koorn. De raad gaat hiermee akkoord. In de vergadering van 17 november 1966 gaat de raad ook akkoord met het voorstel om een perceel industrieterrein aan MPB Europa B.V. te verkopen vanwege haar uitbreidingsplannen. Op 26 april 1967 wordt het besluit tot verkoop aan MPB ingetrokken en omgezet in verlening van optierecht. Achtergrond is dat de voorbereiding op technisch vlak een veel langere aanloopperiode vergt dan voorzien.

MPB blijkt vervolgens in 1970 een deel van de oorspronkelijk afgesproken optie tot koop van industriegrond te willen effectueren. Voor een ander deel wil het bedrijf optie tot koop aangaan. De productiecapaciteit zal worden uitgebreid omdat naast de huidige assemblage van precisielagers, ook met fijn assembleerwerk zal worden begonnen betreffende een basistoepassing van lagers. Het personeelsbestand is van 6 op 1 januari 1967 gegroeid naar 34 op 1 januari 1970. Het zal nog dat jaar vermoedelijk verder groeien tot 45 en na de uitbreiding tot 75. De raad gaat op 7 april 1970 akkoord met het voorstel van B&W. Op 24 april 1975 gaat de raad ook akkoord met de verkoop van een perceel industrieterrein aan MPB. Bij besluit van 1 april 1970 was hier toe optie verleend aan MPB.

MPB Corp.-USA werd als één van de toon aangevende fabrikanten van superprecisie- en miniatuur-lagers, diverse malen overgenomen door giganten die er niet mee uit de voeten konden. Uiteindelijk werd het in 1986 opgekocht door een groep investeerders onder leiding van de 80-jarige Harold Geneen, de voormalige topman van het ITT-concern. Na forse investeringen werd in 1990 toch besloten MPB Corp.-USA weer te verkopen en wel aan The Timken Company, een Amerikaans bedrijf uit Canton (Ohio) en de grootste fabrikant ter wereld van 'tapered roller bearings' met eigen staalproductie.

Aanvullend is informatie geleverd door Dick Oolders en Richard Paardekooper. Dick kwam als financieel medewerker, vanuit Winschoten, in augustus 1968 naar Medemblik. Hij had ervaring opgedaan in de chemische industrie en in de productie van strokarton. Later volgde hij John Stegenga op als controller. De directie werd in het verleden gevoerd door Amerikanen, die met de hele familie overkwamen voor een periode van drie tot vijf jaar. De eerste was Glen Carson, vervolgens kwam Harry Hannan en daarna Fred Marston; de eerste Nederlander was Alex Jazet. Na het vertrek van Jazet werd Dick benoemd tot general manager. Richard trad in 1993 in dienst als financial supervisor. Richards opa was vanuit Friesland deze kant opgekomen via het werk aan de Afsluitdijk.

Vader Fred is begonnen bij Hoekstra Machinefabriek in de Kleine Brake en toen Ben Hoekstra stopte overgestapt naar Conyplex. De eerste werknemer van MPB in Medemblik was de Duitser Heinz Friedrichs (technisch brein) die alles bijna vanaf dag één heeft meegemaakt. Andere namen zijn onder meer Gerda de Jong, Ina Greveling, Ans Dijkhuis, Kitty de Groot en Yfke Fühler.

Afb. 16: Kogellagerfabriek MPB.

Dick vertelt dat inderdaad in Medemblik is begonnen met de assemblage van hoogwaardige precisielagers (klasse Abec 5-7-9) in de White-Room (een geconditioneerde, stofarme ruimte). De meeste onderdelen werden betrokken vanuit het moederbedrijf MPB Corp.-USA. Er werd alleen op bestelling geassembleerd; elk lagertype was uniek qua toepassing. Eén van de belangrijkste afzetmarkten vormde tandartsapparatuur. Het hoekstuk waarin de tandartsboor zich bevindt, bevat een cartridge met twee precisielagers die ronddraaien met een toerental van 400.000 tot 600.000 keer per minuut. De minder kritische lagers (klasse Abec 3) werden geassembleerd in de Grey-Room.

In de jaren '70 werd de productie van halffabricaten, met als basis lagers, aan de activiteiten toegevoegd. Dit nam een grote vlucht, vooral de toepassingen in de gasindustrie: zogeheten meetinzetten en magneetkoppelingen. Medemblik was tevens verantwoordelijk voor het logistieke gebeuren van alle verkochte lagers vanuit de vestigingen in de USA in West Europa. Er werd gewerkt met eigen verkoopkantoren en agenten in de belangrijkste afzetgebieden. Later is, na een overname in Nederland, de reparatie van tandartshoekstukken aan de knowhow toegevoegd (balanceren en vervangen van lagers etc.). Zo werden tandartsen een rechtstreekse afzetcategorie.

Richard is even weggeweest, werkte tussen 2005 en 2007 bij een ander bedrijf, maar hij kwam terug toen Dick Oolders in 2009 met pensioen ging. Snel daarna brak de recessie uit. Timken ging in antwoord daarop de productie wereldwijd rationaliseren. De focus kwam te liggen op de VS en China, waar een grote fabriek nog behoorlijk onbenut stond. Gevolg was een besluit om te stoppen in Medemblik, dat op dat moment nog steeds winstgevend was. Richard kreeg de taak toebedeeld om leiding te geven aan de afbouw. Hij zag zelf nog mogelijkheden voor de productie van de halffabricaten en wilde dat stuk overnemen. Timken wilde hier echter niet in meegaan.

Een moeilijke omstandigheid was dat aan Engelse werknemers kennis over de productie van gasmeters moest worden overgedragen, want die moest bij de Engelse luchtvaartindustrie (Wolverhampton) in de buurt blijven en mocht niet naar China. Richard heeft goede regelingen voor het afvloeiend personeel weten te bedingen. Een enkeling ging met pensioen en de anderen vonden elders onderdak. Enkele dames konden bij zaadveredelingsbedrijven aan de slag (wegens hun precisie en geduld!). Hijzelf ging, als financieel directeur, met een andere medewerker bij JOZ (mestafvoersystemen) in Westwoud aan de slag.

Per 1 januari 2011 werd MPB Europa B.V./Timken definitief gesloten. Op 31 december 2015 werd trouwens ook Wolverhampton gesloten.

De panden in Medemblik werden verkocht aan FunFestijn en Sport2Move.

Sjaak Pronk
Medemblik, mei 2018

Geraadpleegde bronnen

WFA-Westfries Archief, Hoorn: GBM-Gemeentebestuur, Medemblik 1933-1980, diverse inventarisnummers.
Monroe Post, diverse jaargangen.
Noord Hollands Dagblad, diverse jaargangen.
Reformatorisch Dagblad, 1974.
Internet, diverse webartikelen.
B. Hobbs Pruitt, *Timken: From Missouri to Mars--a Century of Leadership in Manufacturing*, blz. 359-361.

Een uitgebreid notenapparaat kan worden geraadpleegd in de bibliotheek van de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik".

Herkomst afbeeldingen:

P. Ruiter: 1a,16.
Oudheidkundige Vereniging "Medenblik": 1b.
Sjaak Pronk: 2, 3, 6.
Benno Hoekstra: 4.
Piet Bot: 5.
Vlaar Techniek: 7.
FishFlow Innovations: 8-12.
Mazcom: 13.
Monroe Post: 14.
NHD: 15.

1881: Wonderkind Bertus Brouwer

De kroniek van Medemblick leert ons dat de vader van Bertus Brouwer in 1881 als onderwijzer is aangesteld aan de school voor minvermogenen aldaar. Later in het jaar wordt hij hoofd van de Burgerschool. Vader Egbert en zijn vrouw gaan wonen op de hoek van de Breedstraat en de Heerensteeg.¹ Bertus, hun eerste kind, is dan pas een half jaar oud.² In 1883 wordt zijn broer Lex geboren en een paar jaar later zijn broer Aldert.

Vader Brouwer

Dat de vader van Bertus soms een toonaangevende stem had op zijn vakgebied, blijkt uit een jaarlijkse vergadering in Westwoud (1885) voor onderwijzers uit het arrondissement Medemblick. Er zijn 73 onderwijzers en 11 onderwijzeressen aanwezig. De heer Brouwer houdt een "nette en boeiende" voordracht en hij benadrukt het belang van een "speelplaats bij de school". Hij betreurt het dat de onderwijswet dit niet gebiedend voorschrijft. Spel is volgens hem niet alleen van groot belang voor het kind, maar is eveneens leerzaam voor de onderwijzers.³

Terzijde: Veel familieleden van Bertus zijn nauw betrokken geweest bij de ontwikkelingen in het onderwijs. Zijn beide opa's uit Friesland waren bijvoorbeeld al werkzaam als schoolmeester.

Leerplicht bestond nog niet in de 19e eeuw, al gingen de meeste kinderen wel naar school.

Als zestienjarige schrijft Bertus een levensbeschrijving, waarin zijn herinneringen aan Medemblick niet ontbreken. Hier de weergave van zijn toenmalige terugblik als eerstejaars student:

'Mijn volgende woonplaats stond niet veel hoger in rang. Ik verhuisde nl. naar Medemblick, waar ik elf jaar gewoond heb. In die plaats heb ik lopen en praten geleerd, heb veel stukgeslagen in het ouderlijk huis, ben zeer dikwijls de trap neer getuimeld zonder dat ik - wonder boven wonder - ooit mijn nek gebroken heb, en heb ook mazelen gehad. Al deze dingen gelden voor mijn eerste drie levensjaren.

Verder had ik in die tijd een geweldige hartstocht voor paraplu's, wanneer ik er een zag begon ik te dansen van opgewondenheid, klemde het ding krampachtig in mijn armen en brulde voortdurend, pappetepé, pappetepé. Mijn grootste charmes waren onze schilder en tuinman, waar ik, zo vaak ze bij ons waren, met de meeste aandacht de arbeid beschouwde, en dan rustte ik niet voor ik zelf ook eens een smeer verf mocht strijken, of de schoffel eens mocht hanteren, met het gevolg, dat ik eens in een verpot viel ...

Afb. 1: Breedstraat en Heerensteeg, links de toenmalige woning van Brouwer, ca. 1915.

Verder was het een kostelijk iets voor mij, om een koe te zien herkauwen in de wei, en vond ik het heerlijk, als er iemand met mij ging wandelen, en mij toestond, om een tijd te gaan zitten in het gras aan de kant van een sloot tegenover een grasland met vee...

Op de lagere school ben ik niet veel geweest. Het meeste heb ik thuis geleerd, en veel herinneringen van de school heb ik niet.'

Naar de hbs te Hoorn

Op negenjarige leeftijd wordt Bertus al toegelaten tot de hbs in Hoorn. Hij is één van de 18 jongens die in juli 1890 geslaagd zijn voor het toelatingsexamen; negen jongens werden afgewezen.⁴

Ja, hij is ongetwijfeld de jongste van de klas, maar dat schijnt hem niet gedeerd te hebben. In zijn levensbeschrijving vertelt hij over zijn dagelijkse reis met het spoor.⁵ 'Nog heel goed weet ik, hoe dikwijls ik bij mijn ontwaken bemerkte, dat de trein over 10 of 5 minuten al vertrekken moest, en hoe gejaagd ik dan mijn kleren aanschoot, boeken en boterhammen pakte, de trappen afholde, de steeg naast ons huis opvloog, en dan verder de weg naar 't station in dolle vaart aflegde, om dan eindelijk hijgend het station door en de trein in te vliegen, waar dan gewoonlijk nog schoenen moesten dicht geregen worden en andere in de haast voorlopig achterwege gelaten noodzakelijke werkzaamheden aan het toilet moesten worden verricht.

Hoewel wij betrekkelijk dicht bij het station woonden, was het toch een hele toer, vooral in de strenge winter van 1890-'91, om altijd op tijd aan 't station te zijn, en het vertrekken van onze trein dat eerst 7.20 uur was, werd elke nieuwe dienst vervroegd, totdat het eindelijk half zeven was geworden. Gelukkig dat ik dit kruis niet alleen had te dragen, maar ook drie lotgenoten had. De tijd van overtocht was een uur en dit uur werd, zo het nodig was, besteed met het leren van lessen maar anders uit verveling dikwijls met verboden werk. Wij gingen staan op het balkon wat ten strengste verboden was. Wij waren zelfs kinderachtig genoeg, het medereizigers lastig te maken door gaatjes in de bankleuningen met een passer te prikken

Op onze heenreis hadden wij in 't begin van het traject gewoonlijk weinig gezelschap, maar naarmate wij dichterbij Hoorn kwamen, vulde de trein zich langzamerhand met boeren en aan het einde, vooral op marktdagen, zaten wij gepakt als haringen in een ton. Het spreekwoord zegt: "Hoe meer zielen, hoe meer vreugd". Wij dachten over ons toenemend gezelschap volstrekt niet in die zin. Al die boeren dampen als schoorstenen en waren tegelijkertijd doodsbang voor de tocht, zo erg, dat zij nooit een raampje open wilden hebben, en zo zaten wij daar in dikke rookwolken en een afschuwelijke atmosfeer.

Tegen onze medepassagiers vatten wij zo een innige haat op, en het is te begrijpen dat, wanneer wij het hun lastig maakten, hierbij ook voor een groot deel wraakzucht in 't spel was.'

Op de Hoornse hbs is de jonge leeftijd van Bertus geen oorzaak geweest van mindere prestaties. Vrijwel in alle schoolvakken is hij nummer 1 of 2 van zijn klas. Na twee jaar in Hoorn vindt er een grote verandering plaats in zijn jonge leven. Zijn vader wordt hoofd van een mulo in Haarlem en het gezin verhuist naar de Leidsevaart. In de derde klas hbs demonstreert hij opnieuw zijn prestatie. Hij is weer nummer 1 van de klas. Na schooltijd wandelde hij op vele plekken in de duinen en ook sport vermaakte hem. 'voetbal, zwemmen, fietsen en cricket vonden in mij spoedig een beoefenaar, en dit heeft mij heel veel plezier opgeleverd'.

Afb.2: Familie Brouwer in Haarlem, de jongens v.l.n.r. Lex, Aldert en Bertus, ca. 1900.

'Het leven in een schoolmeestersgezin had zijn voordelen, maar het nadeel was een streng regime. Leren en discipline gingen hand in hand. Moeder Brouwer gaf haar spruiten bijvoorbeeld persoonlijk pianoles, en zij dulde daarbij geen slabakken. Wanneer de zonen niet voldoende gestudeerd hadden, zag ze er geen been in om met de stok van de gasverlichting duchtig de ruggen van haar lievelingen te bewerken. Bij één van deze tuchtigingen brak de stok op Bertus' rug. Hij liet daarop in het geheim de stok repareren, en bood hem toen zijn moeder aan als verjaardagsgeschenk. Het piano-onderwijs had bij Bertus overigens wel degelijk effect.

Hij speelde in zijn latere leven graag, maar eigenzinnig, piano.¹⁶ Onze hoofdpersoon zou uitgroeien tot de beroemdste wiskundige van de vorige eeuw. Dat zijn levensgeschiedenis zeer bijzonder is geweest, leert zijn levensloop. In deze bijdrage beperk ik me tot slechts enkele biografische punten. Dat Medemblik daarbij een centrale invalshoek vormt, laat zich raden.

Dina Pels (1878-1927)

Toen Bertus nog in Medemblik woonde was Dina Pels zijn vriendinnetje. Ze is tweeënhalp jaar ouder en ze zou later een belangrijke rol in zijn leven gaan spelen. Ook Dina is in Hoorn naar de hbs gegaan maar wel twee jaar later dan Bertus, die toen naar Haarlem verhuisd was en daar al in de derde klas hbs zat. Als Dina twintig is, meldt de Hoornsche Courant: 'Mej. D. Pels te Medemblik heeft met goed gevolg het praktisch apothekers examen afgelegd.' Dina krijgt een baan als apothekersassistente in Amsterdam. Ze heeft weer contact met Bertus en vertelt hem natuurlijk over de belevingen op haar werkplek aan de Overtoom.

De eigenaresse is weduwe De Holl die daar samenwoont met dochter Lize en kleinkind Louise. Lize is gescheiden omdat haar man (arts) geen kinderen wenste. Het verhaal dat Dina aan Bertus vertelde, heeft ongetwijfeld veel indruk op hem gemaakt. Hij besluit Lize te ontmoeten en doet spannende pogingen om haar te zien. Op 2 juli 1902 is de werkelijke kennismaking. Dat Lize enige twijfels had, laat zich raden door de verschillen. Haar aanbiddler student Bertus is elf jaar jonger. Een ander opmerkelijk verschil is de lengte van beiden. Bertus is 1,85 meter, Lize 1,50 meter. En dan is er ook nog de negenjarige dochter Louise, die mogelijk gedacht heeft: wordt die lange student mijn nieuwe vader?

Het is 31 augustus 1904, Koninginnedag, maar tevens de dag dat de bruiloft van Bertus plaats vindt. Het wordt geen groots feest. Het echtpaar gaat wonen in de verdieping boven de apotheek. Twee maanden eerder is Brouwer geslaagd voor zijn doctoraal examen. Het lukte hem toen ook om een stukje grond te kopen aan de Torenlaan in Blaricum. Op die plek werd in het najaar van 1904 een klein huisje gebouwd. Bertus bracht daar veelal de week door en Lize kwam natuurlijk in het weekend. De "hut" zou voor Brouwer een ideale plek worden om ongestoord te kunnen denken en te schrijven. Aanvankelijk betrof het zijn dissertatie met als titel "Over de grondslagen der wiskunde". Hij is van mening dat de grondslagen van zijn vakgebied samenhangen met kunst, cultuur en vrijheid. Zijn hut is levenslang een ontmoetingsplek geweest voor vele kunstvrienden en -vriendinnen.

Op 1 oktober 1912 wordt Bertus beloond voor zijn vele wiskundige prestaties. Hij is benoemd als professor en zal zich inzetten voor een revolutie in de wiskunde.

Zijn nadruk op de invloed van de intuïtie krijgt wereldwijd aandacht.

Afb.3: Brouwer en Lize, ca. 1920.

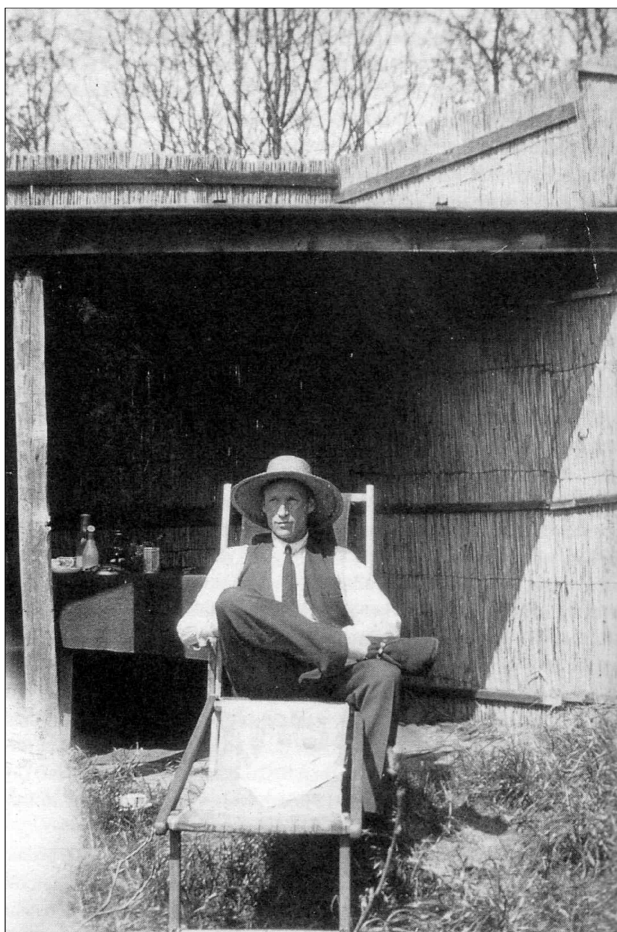
Afb.4: Brouwer en Lize bij hun zilveren bruiloft, 1929.

Pieter Wijdenes (1872-1972)

Pieter Wijdenes wordt in het Jaarboek 2006 van Opperdoes omschreven als een 'Opperdoezer met een wiskundeknobbel'. Hij zal een studiegenoot van Bertus worden. Pieter is dan onderwijzer in Amsterdam en wil daar een wiskundeakte halen. Hij volgt daartoe, tussen de middag, colleges van professor Korteweg en zo ontmoet hij Bertus. Wijdenes zal uitgroeien tot een beroemde schrijver van school- en studieboeken in de wiskunde.

De naam Wijdenes was ik eerder tegengekomen in verband met een stadsdokter van Medemblik in de 17e eeuw. Maarten Velius was zijn naam. Maarten is de zoon van de bekende Hoornse kroniekschrijver. Zijn dochter Aafje trouwde met een Opperdoezer met een bekende achternaam. Ja, Wijdenes.

Hij is een voorouder in de stamboom van Pieter Wijdenes. Misschien heeft Pieter zijn Medemblikker afkomst ooit aan Bertus verteld. Ze hebben elkaar na hun afstuderen in elk geval veel gesproken. Samen waren ze bijvoorbeeld betrokken bij de uitgave van een nieuw wiskundetijdschrift.

Afb.5: Brouwer in de tuin, ca. 1920.

Géza Révész (1878-1955)

Wie, zoals ik, aan de Universiteit van Amsterdam psychologie heeft gestudeerd, kent waarschijnlijk de naam van de grondlegger van deze studie: Géza Révész. Zijn geboorteland is Hongarije waar hij in 1917 benoemd werd als hoogleraar in de psychologie. Door de politieke toestand na de eerste wereldoorlog verliet hij het land en werd in 1922 privaattoecent aan de gemeentelijke universiteit in Amsterdam.

Misschien heeft hij toen Bertus Brouwer leren kennen⁷. Tien jaar later hoopt Géza op een aanstelling als professor. Dat proces verloopt niet makkelijk door allerlei beschuldigingen over zijn verleden die onjuist blijken. Gelukkig krijgt hij ondersteuning van Bertus die een plek voor hem ziet binnen zijn faculteit. Dit is uitzonderlijk omdat de psychologiestudie in die tijd nooit is ondergebracht bij de faculteit wis- en natuurkunde. Bertus liet door zijn keuze voor Géza opnieuw zien dat wiskunde veel verbindingslijnen kent met andere vakgebieden.

Afb.6: Lize, in de apotheek.

Tenslotte

In oktober 1959 is Lize, het kleine vrouwtje, overleden. Ze is op hoge leeftijd (89) in de apotheek van de trap gevallen en heeft toen haar heup gebroken. Ze is daarna opgenomen, maar niet meer hersteld. Bertus is gestorven aan een heel ander ongeval. Het is de avond van 2 december 1966. Brouwer heeft een sinterklaascadeautje naar de overkant van zijn straat in Blaricum gebracht. Hij is gehuld in een paardendecken. Als hij in het donker terugloopt, wordt hij door een auto aangereden en komt daarvoor op de andere weghelft. Daar rijden nog twee auto's over hem heen met de dood als gevolg. Bertus is in Blaricum begraven in een graf naast Lize. Boven elkaar begraven worden vond hij een gruwel. 'Deze ongewone geleerde die de wereld en zichzelf met een glimlach bezag, was zijn tijd zo ver vooruit dat zijn ideeën pas na zijn dood algemene erkenning vonden.'⁸

Ad Dudink
Medemblik, juni 2018

Geraadpleegde bronnen

- D. van Dalen, *L.E.J. Brouwer een biografie*, Amsterdam, 2002.
- J. Druif, *Jaarboek Stichting Historisch Opperdoes*, 2006.
- V. Busato, *Leve de psychologie!*, Amsterdam, 2008.
- Krantenarchief Westfries Archief.

Herkomst afbeeldingen:

OKV Medenblik: 1.
D. van Dalen: 2-6.

- ¹ Vader: Egbert L. Brouwer (1854 – 1946); Moeder: Henderica Poutsma (1852 – 1927).
- ² De geboortenaam van Bertus is Luitzen Egbertus Jan (L.E.J.).
- ³ Nieuwe Hoornsche Courant, 1885-07-11, pag.3.
- ⁴ Nieuwe Hoornsche Courant, 1890-07-12, pag.3.
- ⁵ Als zestienjarige geschreven als onderdeel van de ontgroening aan de Universiteit Amsterdam.
- ⁶ Pag. 23 in zijn biografie.
- ⁷ Bertus en Géza zijn vrienden geworden.
- ⁸ Citaat op de achterkant van het boek over hem door Van Dalen.

Ton Gieling ontvangt een lintje

Ton Gieling zet zich al vele jaren in als penningmeester voor diverse verenigingen in Medemblik. Sinds 1990 is hij verantwoordelijk voor de financiële zaken van onze Oudheidkundige Vereniging. Hij is bovendien actief als penningmeester bij het Koningin Wilhelmina Fonds en beheert de financiën bij de Warme Maaltijd Voorziening in Medemblik. Vanaf 2015 is hij bestuurslid van de Stichting Hervormd Weeshuis en sinds 1 januari 2017 voorzitter van de Raad van Toezicht. Ja, hij verdient het lintje dat hem dit jaar lid maakte van de Orde van Oranje Nassau.

Toch wordt Ton op 26 april verrast door de onverwachte toekenning. De waarderende woorden van de burgemeester (in het gemeentehuis) in de ochtend klinken 's middags in het Wapen iets anders. Daar vierten onze bestuursleden zijn lintje van verdienste met een maaltijd en een drankje. De lovende toespraak van onze voorzitter Ton Pronk wordt door handgeklap bevestigd. En natuurlijk wordt daarbij zijn vrouw Ria ook in het zonnetje gezet.

Ad Dudink
Medemblik, mei 2018

 veiligheid + comfort = citroën

AGENT:

GARAGE BOOD

MEDEMBLIK
TELEFOON 02274-1367
NIEUWSTRAAT 41

DOE HET ZELF WINKEL

DE HOUTVLIJT

Jan Minnema

Nieuwstraat 79 - Medemblik - Tel. 02274-1891

Jaarverslag 2016 - 2017

Opening

De opening wordt verricht door de voorzitter, dhr. T. Pronk.

Bestuur

Dit jaar zijn de heren T. Pronk en A. Dudink en mevrouw J. Mureau-Droog aftredend en herkiesbaar. Zij worden herkozen.

Leden

De vereniging heeft 391 leden. In vergelijking tot vorig jaar (386 leden), een lichte stijging.

Overleden leden

In het afgelopen jaar namen wij afscheid van:

- * Ans Bloedjes-Sengers;
- * Annie van der Haring-Tiben;
- * Grietje Overweel-Kramer;
- * Mw. H. van der Goot-Schilstra;
- * Jos Joosse.

De overleden leden worden herdacht met een moment stilte.

Stadswandelingen

Dit jaar hebben wij 8 stadswandelingen verzorgd. De deelnemers hieraan kwamen niet alleen uit Medemblik, maar ook uit andere delen van het land. Onder andere via onze website (www.okv-medemblick.nl) wordt aan dit stuk promotie voor Medemblik bekendheid gegeven.

Lezingen

- * 24 februari: Atze Kamma, Arnold de Greeuw e.a., De tuinbouwveilingen van Medemblik. Deze presentatie trok zoveel belangstellenden, dat een groot aantal mensen moesten worden teleurgesteld.
- * 24 maart: Han Nijdam, Radboud/Redbad, koning van de Friezen voor eens en altijd.
- * 21 april: Hans van der Klein, Nederland en het gevecht tegen het water, in het bijzonder de Zuidoostzeewerken als gevolg van de overstromingen in 1916.
- * 27 oktober: Sander Gerritsen, Het verdwenen Almersdorp.
- * 10 november: Atze Kamma, Arnold de Greeuw e.a., De tuinbouwveilingen van Medemblik. Deze lezing is herhaald vanwege de overweldigende belangstelling voor de presentatie op 24 februari.

Jaarlijkse excursie

De jaarlijkse excursie vond plaats op 10 mei 2017. Dit jaar was de bestemming de prachtige historische stad Zwolle. Deze geslaagde dag werd zoals gebruikelijk afgesloten met het traditionele diner in "Het Wapen van Medemblik".

Schenkeningen

Ook dit jaar hebben weer velen voorwerpen geschonken, waarvoor de vereniging zeer dankbaar is. Een overzicht hiervan kan per e-mail worden opgevraagd bij de secretaris. Zonder anderen te kort willen doen, gaat een bijzonder woord van dank uit naar Jan van der Lee, die de nieuwe vlag voor het Stedsmuseum heeft geschonken.

Huisvesting

De vereniging zetelt in het gebouw de "Vier Weeskinderen" in de Torenstraat. Het dak van dit pand moet ingrijpend worden gerestaureerd. Daarnaast organiseren wij tentoonstellingen in het Stedsmuseum aan de Dam. De toekomst van het Stedsmuseum is onderdeel van de invulling van het plan "Kop van de Nieuwstraat". Zoals het er nu naar uitziet, is de huisvesting van het Stedsmuseum in ieder geval gewaarborgd tot 1 juli 2023. Wat er daarna gebeurt, is op dit moment nog steeds onzeker.

Openstelling Stedsmuseum

Het bezoekersaantal aan het Stedsmuseum gaf een sterk wisselend resultaat te zien. Tijdens de herfstvakantie viel het aantal bezoekers zelfs sterk tegen.

Verslag kascommissie

De kascommissie, bestaande uit de heren Niek Hoogendijk en Gerard van As, heeft de boeken onderzocht en alles akkoord bevonden (decharge voor goedkeuring penningmeester).

Benoeming nieuwe kascommissie

De kascommissie voor 2018 bestaat uit de heren Gerard van As en Koos Minnema. Tot reserve-lid wordt benoemd de heer Benno Hoekstra.

Verslag penningmeester

De penningmeester, de heer T. Gieling, geeft aan dat het afgelopen boekjaar - zoals verwacht - een negatief saldo kent van ong. € 800,-. Voor 2018 hoopt hij weer op een batig saldo.

Vooruitblik naar 2018

De heer A. Gieling geeft aan, dat er hard gewerkt wordt aan de totstandkoming van een Beleidsplan. Ook vérgévoerd is het ontwerp van een gedenk-teken, dat hopelijk geplaatst kan worden in de Muntstraat ter hoogte van het oude Muntgebouw.

T. Pronk, voorzitter,
R. Boekel, secretaris,
Medemblik, september 2018.

Colofon

Secretariaat:

R.J. Boekel Westersingel 10 1671 GN Medemblik Mail: r.boekel@quicknet.nl

Ledenadministratie:

A.T.N. Gieling Pampus 42 1671 RK Medemblik Mail: atn.gieling@quicknet.nl

Website:

<http://www.okv-medenblick.nl>

Contributie lidmaatschap:

€ 20,-- per jaar.

Jaaruitgave:

€ 9,-- per exemplaar.

Bestuur Oudheidkundige Vereniging "Medenblick":

A.J. Pronk	Voorzitter
A.B. Gieling	Vice-voorzitter
R.J. Boekel	Secretaris
A.T.N. Gieling	Penningmeester
N.J.P. Stavenuiter	Conservator
Mw. T. Huesmann	Coördinatrice
Mw. J. Mureau-Droog	Bibliothecaris
A. Dudink	Coördinator

Stadsmuseum

Op de eerste verdieping van het voormalige stadhuis aan de Dam is een permanente tentoonstelling ingericht over de geschiedenis van de stad Medemblik. In drie vertrekken staan vitrines met voorwerpen en bodemvondsten. Ook de statige burgemeesterskamer is toegankelijk.

Het Stadsmuseum is van half april tot half september geopend op woensdag, zaterdag en zondag van 12.00 tot 17.00 uur en op afspraak. Meer informatie vindt u op onze website.

Medewerkers redactiecommissie jaaruitgave:

A. Dudink
Mw. J. Mul-Paardekooper
A. de Greeuw
A. Kamma
S. Pronk
Mw. A.J.C. Revier-van der Aar

Bankrekeningnummer:

NL77 ABNA 0586 8451 00,
p/a A.T.N. Gieling, Pampus 42, 1671 RK Medemblik,
tel. 0227 - 544057.

Drukwerk:

Rosier, Grootebroek.

